

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Кафедра міжнародних відносин і
політичного менеджменту*

Дударєва Іванна Віталіївна

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»

Допускається до захисту

Протокол № _____

від _____

завідувач кафедри

міжнародних відносин

і політичного

менеджменту

д.н.держ.упр., проф.

Загурська-Антонюк В.Ф.

(підпис)

Науковий керівник

д.н.держ.упр, к.е.н., доц. Ксендзук В.В.

(підпис)

Рецензент

д.н.держ.упр., проф. Загурська-Антонюк В.Ф.

(підпис)

**Житомир
2023**

Я, Дударєва Іванна Віталіївна, цим засвідчую, що представлена до захисту бакалаврська робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджена про те, що буду недопущена до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлена його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ.	7
1.1. Міжнародна економічна інтеграція: сутність, види, цілі та рівні розвитку.....	7
1.2. Основні форми міжнародної економічної інтеграції.....	14
1.3. Нормативно-правове регулювання міжнародних економічних інтеграційних об'єднань.....	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	27
2.1. Сучасні інтеграційні об'єднання Європейського регіону.....	27
2.2. Інтеграційні об'єднання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.....	36
2.3. Інтеграційні об'єднання в Американському регіоні.....	46
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ.....	57
3.1. Перспективи розвитку міжнародних економічних інтеграційних об'єднань в сучасному світі.....	57
3.2. Проблеми та перспективи інтеграції України в світове співтовариство.	64
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Тенденції, які характеризують основні напрями розвитку світової економіки, наголошують на русі всіх країн до більш тісної та ефективної економічної інтеграції. Міжнародна економічна інтеграція – це високий, ефективний та перспективний етап розвитку світової економіки, новий і складніший етап інтернаціоналізації економічних відносин. На цьому етапі відбувається не лише зближення національних економік, а й забезпечується спільне вирішення економічних проблем.

У світі налічується понад 50 багатосторонніх економічних інтеграційних об'єднань. На сьогодні найуспішнішими в різних регіонах серед інтеграційних об'єднань варто виділити: Європейський Союз (Західна Європа); Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) (Північна Америка); Південний спільний ринок (МЕРКОСУР) (Південна Америка); Азіатське-Тихоокеанське економічне співтовариство (АТЕС) (Азіатсько-Тихоокеанський регіон); Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) (Південно-Східна Азія).

Результатами ефективності реалізації стратегій інтеграційного співробітництва є: розширення ринку збуту продукції, зростання взаємної торгівлі; розвиток конкурентного середовища; зростання виробництва в галузях, що інтегруються, і доходів від виробництва; створення нових робочих місць та зниження безробіття; виробництво продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках; зростання експортних доходів від реалізації товарів та послуг на світових ринках та збільшення частки країн, що інтегруються у світовій торгівлі; приплив інвестицій; зростання економіки в цілому.

Мета дослідження: обґрунтування теоретичних та практичних аспектів функціонування міжнародних економічних інтеграційних об'єднань, визначення напрямів перспектив їх подальшого розвитку.

Об'єкт дослідження: міжнародні економічні інтеграційні об'єднання.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти функціонування міжнародних економічних інтеграційних об'єднань та перспектив їх розвитку.

Завдання дослідження:

- проаналізувати сутність поняття «міжнародна економічна інтеграція», види, цілі та рівні розвитку;
- розглянути основні форми міжнародної економічної інтеграції;
- розкрити нормативно-правове регулювання міжнародних економічних інтеграційних об'єднань;
- дослідити сучасні інтеграційні об'єднання Європейського регіону;
- проаналізувати інтеграційні об'єднання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні;
- визначити інтеграційні об'єднання в Американському регіоні;
- окреслити перспективи розвитку міжнародних економічних інтеграційних об'єднань в сучасному світі;
- проаналізувати проблеми та ідентифікувати перспективи інтеграції України в світове співтовариство.

Методи дослідження. Вирішення поставлених у роботі завдань забезпечувалося використанням основних методів дослідження, а саме індукції, дедукції, аналізу, синтезу, методів наукової абстракції, логічного аналізу, системного підходу тощо. При вирішенні деяких завдань також використовувалися такі методи: монографічний – при вивченні літературних джерел і нормативних актів; узагальнення, порівняння та аналогії – розкрити особливості міжнародної економічної інтеграції; аналізу – для дослідження тенденцій розвитку інтеграційних об'єднань у світі; синтез – сформулювати висновки щодо перспектив розвитку міжнародних економічних інтеграційних об'єднань в сучасному світі.

Інформаційною базою дослідження виступили наукові фахові, навчально-методичні видання провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, чинне законодавство України, статистичні дані Світового банку.

Апробація результатів дослідження. Участь у XIV міжнародній

науково-практичній конференції «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» 2023 р.. Тези на тему: «Особливості функціонування міжнародних економічних інтеграційних об'єднань в ХХІ столітті».

Структура та обсяг бакалаврської кваліфікаційної роботи.

Бакалаврська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаної літератури, додатку. Основний зміст роботи викладено на 72 сторінках друкованого тексту, робота містить 10 таблиць та 1 рисунок. Список використаної літератури налічує 42 найменувань. Загальний обсяг роботи 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

1.1. Міжнародна економічна інтеграція: сутність, види, цілі та рівні розвитку

Глобалізація, зміна ринкових умов, посилення конкуренції та пов'язана з цим невизначеність у міжнародних економічних та політичних відносинах створили нові імперативи для об'єднання країн. Сучасний світ – це мережа держав, які прагнуть інтегрувати свої економіки для досягнення макроекономічної стабільності, економічного розвитку.

Вперше термін «інтеграція» був запроваджений англійським філософом та соціологом Г. Спенсером у 60-х роках. XIX ст. Однак, його визначення слабо відображає реальний зміст тих процесів, які ми маємо на увазі зараз. Надалі це поняття було застосовано шведськими та німецькими вченими у 30-х роках XX ст., які перенесли його у сферу суспільних відносин, маючи на увазі об'єднання людей певну соціально-політичну цілісність. Німецький політичний філософ та правознавець Р. Шмед у своїх працях розвинув їхні ідеї та дійшов висновку, що інтеграція несе за собою зміну економічних умов та вимагає створення великих геополітичних просторів як нових, досконаліших суб'єктів міжнародних відносин [25, с. 15].

Так, основи досліджень проблеми інтеграції можна знайти у працях О. Картунова, В. Копійки, Д. Лук'яненко, І. Матюшенко, М. Назаров, А. Олефіра, Ю. Палагнюк, Ю. Пахомов, В. Сіденко, А. Уніяти, О. Фурсової, Ю. Футало, Т. Циганкова, та ін. Незважаючи на те, що в буквальному значенні слова термін «інтеграція» означає отримання цілого з деяких частин, серед фахівців немає єдиної думки щодо визначення цього поняття. М. Назаров зазначає, що інтеграція включає об'єднання держав з метою досягнення вищих економічних результатів, налагодження відносин із сусідами або власної та глобальної

безпеки [27, с. 64].

З економічної точки зору термін «інтеграція» є результатом взаємного пристосування та об'єднання національних економік різних країн в єдину господарську систему. Особливість економічної інтеграції полягає у формуванні структур, у яких колись самостійні та порівняно прості частини стають єдиним цілим. Це визначення є формальним визначенням економічної інтеграції. У широкому значенні економічна інтеграція означає об'єднання окремих економік в єдину економіку [27, с. 58].

На думку Ю. Футало, економічна інтеграція – це не що інше, як об'єднання держав через обмежені природні, трудові та фінансові ресурси в тій чи іншій країні з метою створення товарів, конкурентоспроможних на цих ринках, і подолання кризових явищ у країнах, а саме: зубожіння націй, безробіття, падіння курсу національних валют, що призводить до соціальних проблем у цих країнах [36, с. 78].

О. Мороз, зауважує, процес інтеграції у цілому, а особливо міжнародної інтеграції зокрема є дуже багатограним процесом, але, як правило, центральною ланкою цього процесу є міжнародна економічна інтеграція – економічне зближення держав і поступове переплетення структур їхніх економік [26, с. 29].

На сьогодні, у науковому світі немає єдиного трактування значення терміна «міжнародна економічна інтеграція». Це зв'язано з тим що дослідники обирають різні характеристики, за допомогою яких можна визначити цей процес. Феномен міжнародної економічної інтеграції став об'єктом пильного вивчення у 1950-ті роки XX ст. Тоді ж дана категорія активно залучається до дискусійного поля наукової спільноти «як інструмент семантичного відображення та позначення безумовно нового явища у світовій економіці – міждержавних економічних об'єднань, зокрема, на той період – Європейська економічна спільнота» [16, с. 135].

Актуальний економіко-теоретичний дискурс розглядає міжнародну економічну інтеграцію як мінімум у двох категоріальних площинах. По-перше,

міжнародна економічна інтеграція розглядається як процес зближення, взаємопроникнення та зрощування національних економік у рамках регіонального інтеграційного угруповання у загальних територіальних кордонах об'єднаних держав. По-друге, міжнародну економічну інтеграцію можна тлумачити як процес об'єднання в єдину систему відтворювальних процесів окремих територій, і, як наслідок, формування з комплексу національних економік єдиного багатонаціонального економічного простору.

Вважаємо, що перша група трактувань повною мірою відображає процеси, характерні для європейської інтеграції. З позицій другого підходу економічна інтеграція представляється як нелінійний комплексний процес, що поєднує в собі значну кількість підпроцесів, що нерівномірно протікають на різних рівнях економічної системи і які зачіпають широкий спектр соціально-економічних зв'язків, і відносин всередині інтегрованих територій та між ними. Форми, методи та напрями інтеграційних процесів у кожному конкретному випадку визначаються поєднанням економічних мотивів та цілей їх учасників.

Міжнародну економічну інтеграцію Д. Лук'яненко досліджує і як відносини, і як процес. У першому випадку їй має бути властива відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів, а в другому – стирання відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав [23]. Є. Грищенко, Н. Скоробогатова зазначають, що міжнародна економічна інтеграція – це процес об'єднання економік країн, що інтегруються, кінцевим результатом якого є стан повної економічної інтеграції, коли політичні кордони більше не мають економічного значення [10, с. 20].

І. Приходько, під міжнародною економічною інтеграцією розуміє політико-економічний процес зближення та об'єднання держав з переплетінням їх економічних систем, з єдиною економічною політикою та наднаціональним політичним управлінням [30, с. 9].

В цілому ж, на нашу думку, міжнародна економічна інтеграція може бути представлена як процес економічної взаємодії між країнами, що призводить до зближення економічних механізмів, що набувають форми міждержавних угод

та узгоджених регульованих міждержавних органів. Процеси економічної інтеграції відбуваються як на двосторонній, так і на регіональній чи глобальній основі.

Питання класифікації та ознак інтеграції, що відрізняють її від інших схожих процесів та явищ в економічному, політичному середовищі функціонування учасників таких відносин, має велике значення для розвитку концептуальних засад економічної інтеграції [20, с. 115]. У першій групі класифікацій перераховані види інтеграції, які стосуються інституційного типу – коли торкається інтеграція держав:

1. Класифікація за охопленням території та інститутів є ключовою для теми дослідження і включає 3 види інтеграції [14, с. 57]:

- макроекономічна інтеграція (або регіональна інтеграція) – процес об'єднання країн, що характеризується зрощуванням національних ринків праці, капіталу, товарів, формування єдиного ринкового простору з єдиною валютою, правової системою, створенням наднаціональних органів управління;

- мезоекономічна інтеграція (або міжрегіональна) – процес створення з регіонів однієї або декількох держав нової вищої системи, які б взаємодіяли між собою в соціально-економічних, політичних та інших сферах;

- мікроекономічна інтеграція (або локальна) – процес злиття підприємств чи галузей одного регіону чи держави. Мікроекономічна інтеграція здійснюється, наприклад, для скорочення витрат або отримання синергетичного ефекту.

2. Класифікація за джерелами ініціації пропонує розрізняти 2 види інтеграції [15, с. 11]:

- інтеграція «зверху» (авторитарна, традиційна) – зближення територій з урахуванням владного рішення урядових кіл;

- інтеграція «знизу» – створення нової спілки, об'єднання, яке виникло на певному етапі розвитку суспільства;

3. За сферами додавання:

- економічна інтеграція – процес утворення єдиного економічного

простору, що передбачає вільне переміщення товарів, послуг, капіталу, робочої сили, створення привабливого інвестиційного клімату, консолідації виробництва та ін. [14, с. 40];

- політична інтеграція – процес утворення формальних чи неформальних інститутів прийняття спільних рішень. Цей процес вимагає від учасників інтеграції усвідомлення спільності інтересів та цінностей. Він може проходити на місцевому, національному та міжнародному рівнях та допомагає досягти вигідних результатів із меншими витратами для всіх країн-учасниць [37];

- соціальна інтеграція – інтеграція, спрямована на зближення, усунення роз'єднаності, зміна структури соціуму. Цей процес допомагає зняти соціальну напруженість у суспільстві, консолідує капітал громадськості, духовності, толерантності. Все це допомагає проводити узгоджену політику в таких галузях як охорона здоров'я, освіта, культура, соціальний захист населення;

- культурна інтеграція – процес створення єдиного культурного простору, розширення міжнародних зв'язків. З'являється можливість створити єдині бібліотечні фонди, архіви, музеї тощо.

4. За ступенем інтегрованості [14, с. 58]:

- інтеграція на засадах асоціацій – створення таких форм співробітництва як асоціації, союзи, стратегічні альянси. Цей підвид передбачає збереження економічної та політичної автономії контрагентів;

- інтеграція на принципах агломерацій – передбачає повну або часткову централізацію бюджетів учасників інтеграції, утворення наднаціональних та надрегіональних владних інститутів, які мають проводити узгоджену політику в усіх сферах діяльності суб'єктів інтеграції.

5. За особливостями прояву [7]:

- гетерогенна інтеграція – дана класифікація означає, що грані, що поділяють суспільство на сегменти, поступово розмиваються при встановленні суспільної єдності, але не зникають. Наслідком буде виникнення угод та договорів, які у свою чергу використовуються для досягнення певних цілей. Ці угоди супроводжуються посиленням політичних, економічних, соціально-

культурних зв'язків. Особливістю даного підвиду є постійне досягнення консенсусу, що пов'язане з диференціацією інтересів різних сегментів суспільства;

- автономна інтеграція – процес єднання всередині автономної одиниці (тут мається на увазі гомогенне суспільство). Тут можливість конфлікту щодо розподілу владних повноважень має менш агресивний характер. Тому це об'єднання стабільніше і стійкіше.

У другій групі класифікацій, що представляє приватно-корпоративний тип інтеграції на рівні підприємств, розрізняють 2 види інтеграції [4, с. 159]:

- горизонтальна – об'єднання підприємств, що діють у галузі, основною метою є протистояння конкуренції;

- вертикальна – об'єднання підприємств, що працюють у різних галузях, але пов'язані між собою послідовними ступенями виробництва.

На нашу думку, цілями міжнародної економічної інтеграції є:

- створення територіально-господарського простору з конкурентоспроможною багато секторною економікою, що володіє достатнім власним потенціалом модернізації та подальшого саморозвитку;

- розширення ринкового поля, усунення штучних перешкод, що ускладнюють просторовий товарообмін;

- підвищення стійкості економіки шляхом удосконалення її структурних пропорцій, концентрації об'єданого інвестиційного фінансового капіталу в рамках реалізації пріоритетних напрямів, що мають високу соціально-економічну ефективність;

- формування більш якісного конкурентного середовища та сприятливого підприємницького клімату;

- організація внутрішнього ринку праці, запобігання витоку кваліфікованого робочої сили.

Процес міжнародної економічної інтеграції має декілька рівнів розвитку: мікроінтеграційний рівень та макроінтеграційний рівень (рис. 1.1) [23]:

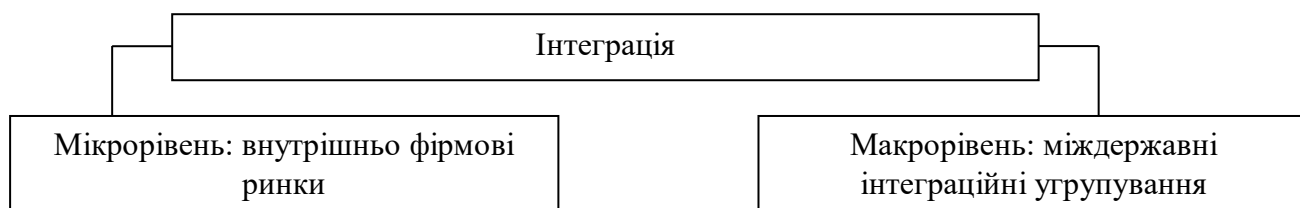

Рис. 1.1. Рівні розвитку міжнародної економічної інтеграції

Про те П. Юр'єва вважає, що інтеграційні процеси проходять усю вертикаль господарської взаємодії та набувають певного прояву та форми, а саме [38, с. 32]:

- макрорівень – корпоративний рівень (підприємства, галузі) – злиття та поглинання підприємств, створення транснаціональних корпорацій;
- мезорівень – регіональний рівень (області, округи, штати, райони тощо)
- міжрегіональне економічне співробітництво, створення транскордонних регіонів, міжрегіональних (особливих) економічних зон, регіональних кластерів, територіально-виробничих комплексів, Єврорегіонів;
- макрорівень – загальнодержавний рівень – міждержавне співробітництво, утворення інтеграційного об'єднання у формі зони вільної торгівлі, митного союзу, спільного ринку, економічного союзу;
- мегарівень – глобальний рівень (рівень інтеграційних об'єднань) – співробітництво інтеграційних об'єднань, їх розширення та злиття.

У ході дослідження встановлено, що процес міжнародної економічної інтеграції має як позитивні, і негативні наслідки. До позитивних відноситься:

- залучення висококваліфікованих кадрів із сусідніх держав для реалізації інвестиційних проектів;
- реалізація спільних масштабних інфраструктурних проектів;
- створення сприятливих умов для торгівлі за рахунок розширення пропозиції та ринків збуту;
- збільшення ємності ринків товарів та послуг.

До недоліків міжнародної економічної інтеграції можна віднести:

- перерозподіл ресурсів та кадрів на користь сильніших регіонів та

держав;

- зниження конкуренції у галузях економіки;
- зниження рівня самостійності при ухваленні управлінських рішень.

Таким чином, підбиваючи підсумки зазначимо, що в умовах наростаючої турбулентності глобального економічного та політичного середовища індивідуальні потенціали багатьох країн, що розвиваються, виявляються об'єктивно недостатніми для забезпечення ефективного вбудовування в глобальну систему, що актуалізує необхідність інтеграційних процесів між національними економіками на рівні макрорегіонів як інструменту підвищення їх соціально-економічної стійкості.

Аналіз теоретичного дискурсу міжнародної економічної інтеграції дозволяє стверджувати, що через багатшаровість даного явища та його яскраво вираженої міждисциплінарності окреслити для даної категорії чіткі рамки неможливо. Проведене дослідження дозволило у межах поставлених нами цілей і завдань запропонувати таке визначення феномену міжнародної економічної інтеграції, як системна трансформація відносин суб'єктів інтеграційних процесів, спрямована на формування єдиної соціально-економічної та політичної системи, що має нові властивості та генерує синергетичний ефект у соціальній, економічній та політичній (геополітичній) сферах.

1.2. Основні форми міжнародної економічної інтеграції

Кожна країна, яка вступає до інтеграційного об'єднання переслідує свої власні інтереси. Створюючи об'єднання, країни намагаються отримати вигоду чи вирішити будь-які проблеми. Наприклад, залучення інвестицій, доступ на закордонні ринки збуту, і навіть доступ до дешевших виробничих ресурсів. Країни домагаються сталого економічного зростання, покращення умов торгівлі, зменшення витрат у виробництві, та можливість виходу на великі

ринки. Не менше значення мають і неекономічні цілі, такі як налагодження більш дружніх взаємин з країнами-сусідами, зміцнення співробітництва в культурній, науковій, соціальній та політичній сферах, збільшення свого впливу на світовий політичній та економічній арені, оскільки до думки кількох союзних держав прислухаються набагато більше, ніж до думки окремих країн. Також, багато менш розвинених країн бачать в інтеграції спосіб залучення до економічного та технологічного досвіду багатших сусідів, а також гарантію політичної та економічної стабільності в процесі ринкових реформ.

А. Мариніна характеризує міжнародну економічну інтеграцію в таких формах, як: зона економічного зростання, зона преференційної торгівлі, промислова зона вільної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз [24]. У своєму дослідженні міжнародної економічної інтеграції О. Риндзак представляє дві її полярні форми, такі як автаркія та федерація. Перша означає політичну та економічну ізоляцію, незалежність учасників інтеграційного процесу один від одного, а її проявами є обмеження імпорту, стимулювання експорту, збереження економіки та створення ізольованої держави. Інша форма інтеграції виникає, коли декілька учасників інтеграційних процесів, зберігаючи відносну незалежність, створюють одну федеративну державу з одним громадянством, армією та урядом [33].

Визнання того, що автаркія – це нормально і ми маємо жити в цій новій, більш автаркічній реальності є свідченням зростання економічної науки та людства. Тому доводиться визнати об'єктивне існування прагнення до автаркії як економічної самозабезпеченості етносу, держави чи регіону як природний шлях розвитку, і вже розглядати свободу торгівлі як можливість розширити економічний потенціал у тих областях, де досягнення самозабезпеченості нерозумно чи негативно впливає на соціальне середовище та довгострокові перспективи. Необхідне розуміння, якій меті служить кожна з концепцій – автаркія та свобода торгівлі – і наскільки обидві вони вкорінені в економічній активності людства та в психології людини. З одного боку, ініціативність та

зацікавленість у отриманні додаткових вигод з допомогою наявних ресурсів. З іншого – потреба у безпеці життєдіяльності та власного забезпечення ключових потреб для свободи прийняття рішень та незалежного функціонування за будь-якого розвитку ситуації. Жоден з цих принципів неспроможний функціонувати самотійно, незалежно від іншого.

Проаналізуємо найбільш узагальнені форми міжнародної економічної інтеграції, які подано в таблиці 1.1 [25, с. 22]:

Таблиця 1.1

Форми міжнародної економічної інтеграції

Форми	Основні характеристики				
	Ліквідація митних бар'єрів у взаємній торгівлі	Єдині тарифи відносно третіх країн	Вільне пересування капіталів і робочої сили	Узгодження економічної політики	Здійснення єдиної економічної політики
Зона преференційної торгівлі	Часткова	-	-	-	-
Зона вільної торгівлі	+	-	-	-	-
Митний союз	+	+	-	-	-
Спільний ринок	+	+	+	-	-
Економічний союз	+	+	+	+	-
Повна інтеграція	+	+	+	+	+

Розглянемо вищезазначені форми детальніше.

Г. Дугінець вважає, що зоною преференційної торгівлі є всі торговельні угоди, предметом яких є надання преференцій у торгівлі між державами на односторонній та взаємній основі. Дослідник зазначає, що більшість таких договорів у XX ст. спрямовано на торгівлю готовою продукцією, а метою експортера було проникнення на ринок країни-партнера за рахунок захисту інтересів національного виробника. Водночас в умовах екстенсивної фрагментації світового виробництва, коли частка імпортованих комплектуючих в експорті більшості країн становить понад 60%, обидві сторони зацікавлені в зниженні торговельних бар'єрів. Вплив тарифних і нетарифних бар'єрів буде пропорційним кількості разів, коли товари перетинають національні кордони через розташування різних етапів виробництва в різних країнах [14, с. 20].

Найпростіша форма міжнародної економічної інтеграції – зона вільної торгівлі. Я. Дребньова зазначає, що зона вільної торгівлі базується на міждержавній угоді між країнами-учасниками, в якій усунення тарифних і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі є ключовим аспектом її функціонування. Важливо звернути увагу на те, що створення зони вільної торгівлі впливає на зростання зовнішньої та внутрішньої торгівлі, посилення рівня конкуренції, розвиток інфраструктури та збільшення експортно-імпортного потенціалу.

На нашу думку, зберігаючи свій економічний суверенітет, кожен учасник зони вільної торгівлі встановлює власні зовнішні тарифи у торгівлі з країнами, які беруть участь у даному інтеграційному об'єднанні. Більшість чинних економічних інтеграційних об'єднань знаходяться саме на цьому етапі (наприклад, Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА – NorthAmericanFreeTrade) Agreement (NAFTA) – угода про вільну торгівлю між Канадою, США та Мексикою, що ґрунтується на моделі Європейського Союзу (ЄС)).

Після завершення створення зони вільної торгівлі учасники інтеграційного блоку переходять до Митного союзу. Б. Кузняк, обґрунтовує думку про те, що Митний союз забезпечує вільний рух товарів і послуг між державами-учасниками та існування єдиного митного тарифу по відношенню до третіх країн. Дослідник зазначає, що для досягнення цілей Митного союзу було зроблено наступні кроки у сфері митного регулювання: скасовано тарифи та подібні збори між країнами-учасниками, прийнято певні загальні умови у сфері непрямого оподаткування, єдність на зовнішні митні тарифи, скасовано кількісні обмеження та аналогічні заходи у внутрішній торгівлі між державами-членами [21, с. 5].

Вважаємо, що на даному етапі уніфікуються зовнішні тарифи, проводиться єдина зовнішньоторговельна політика. Уніфікація зовнішніх тарифів дає можливість надійніше захищати єдиний регіональний ринковий простір, що формується, виступати на міжнародній арені як згуртований

торговий блок. Але при цьому країни-учасниці даного інтеграційного об'єднання втрачають частину свого зовнішньоекономічного суверенітету (наприклад, асоціація ЄС із Туреччиною – митний союз між Європейським економічним співтовариством (ЄЕС, нині – ЄС) та Туреччиною, створений 1963 р.).

Наступним ступенем розвитку інтеграційних об'єднань є спільний ринок. П. Юр'єва підтверджує те, що спільний ринок – це ринок, який забезпечує вільний рух не лише товарів і послуг, але і факторів виробництва (капіталу, робочої сили). Дослідниця зазначає, що на сьогодні класичні форми міжнародної економічної інтеграції доповнюються новими нетрадиційними інтеграційними схемами, наприклад автаркія [38, с. 30]. Крім того, створення спільного ринку вимагає гармонізації багатьох промислових стандартів та правових норм (наприклад, Центральноамериканський загальний ринок – торговельно-економічний союз, що поєднує з 1961 р. Гватемалу, Гондурас, Коста-Ріка, Нікарагуа, Сальвадор. Угоду про спільний ринок було підписано шістьма країнами Європи (Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург) у Римі в 1957 р. (Римський договір)).

Більш складна форма міжнародної економічної інтеграції є економічний та валютний союз. У формі економічного союзу здобутки спільного ринку доповнюються гармонізацією фіскальної, грошової, промислової, регіональної, транспортної – усіх складових економічної політики. Інтеграційна взаємодія здійснюється шляхом лібералізації ринку, в рамках якої скасовуються дискримінаційні заходи, спрямовані проти імпорту країн-партнерів виключно за національною ознакою. Найвищою формою інтеграційного процесу, на думку Б. Балас, можна вважати створення економічного та валютного союзу, сутністю якого є повна інтеграція господарських комплексів країн-учасниць, а також запровадження єдиної валюти та створення транснаціональних органів управління, рішення яких є обов'язковими для країн-учасниць [38, с. 31].

Таким чином, створення економічного союзу, коли для країн-учасниць вирівнюється рівень податків, уніфікуються законодавство, технічні та

санітарні стандарти, координуються національні фінансово-кредитні структури та соціальні системи, посилюється значення наддержавних управлінських структур (наприклад, Європарламент у ЄС), які мають повноваження не лише координувати економічні дії урядів, а й приймати рішення від імені всього інтеграційного блоку. Представимо деякі приклади економічних союзів: Бенілюкс – економічний союз, що існує з 1944 р., об'єднує Бельгію, Нідерланди та Люксембург; Союз арабського Магриба – утворений у 1989 р. країнами-учасниками – Алжиром, Лівією, Мавританією, Марокко, Тунісом.

За словами С. Огінька, повна інтеграція буде досягнута шляхом скасування державного втручання в економіку. Однією з основних ознак такої інтеграції є наявність золотого стандарту та повна конвертованість валют, що забезпечує єдність ринку, цін і розрахунків між резидентами однієї країни та двох і більше країн. Повна інтеграція за цією концепцією означає рівні умови руху товарів і факторів виробництва [28, с. 139]. Розвиток політичного союзу – вищий ступінь інтеграції, при якому єдиний ринковий простір перетворюється на цілісний господарсько-політичний організм, виникає новий багатонаціональний суб'єкт міжнародних господарських та політичних відносин, що виступає з позиції всіх учасників політичного союзу, висловлює їх інтереси та політичну волю.

Найбільш розвиненим інтеграційним об'єднанням є Європейський Союз, що включає 27 членів – більшість європейських країн. Він єдиний відповідає всім критеріям економічного і валютного союзу. Тут законодавчими органами виступають: Рада ЄС (визначає основні стратегічні напрями інтеграційної діяльності) та Парламент ЄС. Вищий орган виконавчої влади – Комісія ЄС. Також виконавчу владу здійснює Парламент ЄС (ухвалення бюджету) та Європейський центральний банк (здійснення кредитно-грошової та валютної політики). Нарешті, судова гілка представлена судом справедливості Європейського Союзу.

У МЕРКОСУР (загальний ринок країн Південної Америки; включає) Аргентину, Бразилію, Уругвай, Парагвай, Венесуелу) законодавча гілка

представлена Радою загального ринку (у складі міністрів закордонних справ країн-членів) та Спільної парламентської комісії цією; виконавча влада зосереджена у групи загального ринку; судові функції здійснює Постійний арбітражний суд.

Наприклад, НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю; включає США, Канаду, Мексику) не ставить за мету формування міждержавних органів регулювання: в об'єднанні створено лише спільні робочі органи – Комісія вільної торгівлі та Координаційний секретаріат. Національний банк розвитку інтеграційного об'єднання може бути представлений у вигляді регіонального банку реконструкції та розвитку, свого роду фонду, що видає кредити країнам-учасникам – на мікрорівні (підприємствам) та макрорівні (урядам) [2, с. 236].

Таким чином, послідовний розвиток інтеграційних процесів від зони вільної торгівлі до повної інтеграції, базується на ієрархії форм співробітництва та залежності якості та результатів однієї форми від досягнутого стану попередньої, яка є базовою основою для розвитку інтеграційних процесів з урахуванням загальносвітових тенденцій та напрямів отримання переваг від таких процесів для всіх учасників міжнародної економічної інтеграції.

1.3. Нормативно-правове регулювання міжнародних економічних інтеграційних об'єднань

Трансформація форм та напрямів міжнародних інтеграційних процесів у світовій, національній економічних системах здійснюється в умовах формування необхідних інституційних засад розвитку та діяльності всіх учасників економічної інтеграції. Тому оцінка змісту та тенденцій розвитку нормативно-правового регулювання інтеграційних об'єднань залежить від їх класифікації, стадії та тенденцій розвитку. Протягом останніх десятиліть у професійному середовищі відбувається формування інтеграційного права.

Ю. Казьмірик зазначає, що інтеграційне право – це система інтеграційних норм, яка сформувалася в рамках інтеграційного об'єднання та регулює процеси співпраці між державами-членами. Інтеграційно-правові норми, які були створені і функціонують у рамках певної стійкої інтеграційної структури, і відповідно поширюються на територію держав-членів, становлять собою інтеграційний правопорядок. Відповідно можна говорити про інтеграційний правопорядок Європейського Союзу, Євразійського союзу, інтеграційний правопорядок спільного ринку країн Південної Америки (МЕРКОСУР) та ін. [19, с. 249].

Вторинність інтеграційного права пов'язана з тим, що воно надбудовується та розвивається на базі, з одного боку, національних правових систем, регулюючих діяльність усіх резидентів та їх зовнішньоекономічну діяльність, з іншого боку, міжнародного права, що визначає режими торгівлі та договірних відносин між країнами, зокрема:

- понятійний апарат інтеграційного права ґрунтується на термінології міжнародного права, теорії держави та права, конституційного права, саме в інтеграційному праві реалізується єдність міжнародно-правового та державно-правового підходу;

- еволюція інтеграційного права виходить з емпіричних практиках взаємодії держав у рамках інтеграційних процесів: перехід від часткової інтеграції на повну, від регіональної інтеграції до міжрегіональної, континентальної, міжконтинентальної; делегування низки суверенних насамперед повноважень від держав-учасниць інтеграційного угруповання до самого інтеграційного об'єднання на фоні одночасного прагнення зберегти та зміцнити свій державний суверенітет; відмова від національних валют на користь наднаціональної валюти економічного інтеграційного союзу держав-членів; можливості переходу від інтеграції до дезінтеграції з відкритою перспективою початку стадії нової інтеграції в інше угруповання, при цьому еволюція інтеграційних процесів у світовій економіці включає «інтеграцію інтеграцій», коли «об'єднання окремих інтеграційних утворень у новий

розширений інтеграційний союз, а також передбачає перспективну взаємодію різних інтеграційних організацій та їх вплив на процеси глобалізації»;

- визнається верховенство права інтеграційного об'єднання, у національному законодавстві держав-учасниць мають враховуватися положення, норми наднаціонального інтеграційного права та інтереси самої інтеграційної організації;

- у глобальній світовій економічній системі функціонує кількість інтеграційних об'єднань країн, що регулярно зростає (як за їх кількістю, так і за кількістю держав-учасниць), у результаті склалася взаємодія національних, наднаціональних, міжнародних, приватних, регіональних, глобальних рівнів правовідносин;

- у юридичній сфері розуміння загальної теорії інтеграційного права побудовано за аналогією з теорією держави та права з урахуванням особливостей функціонування таких суб'єктів правовідносин, як наддержавних інтеграційних об'єднань, що активно інституціонізують свою діяльність і роль до національної та світової економічних систем, забезпечуючи необхідний рівень зближення національних правових систем таких інтеграційних об'єднань держав.

У рамках національних правових систем створено блоки національного інтеграційного права: перший – акти національного законодавства і судової практики, на які вплинула гармонізація міжнародного регулювання транснаціональної інтеграції (законодавство країн-учасниць ЄС та країни-кандидати), другий – спеціальне законодавство, що регулює процес інтеграції (адаптаційне законодавство третіх країн по відношенню до ЄС). Ці блоки утворюють окрему галузь національного права у відповідних країнах. Тому інтеграційне право має міжнародне, транснаціональне та національний рівень [6, с. 147].

У міру розвитку інтеграційне право набуває різних характеристик, залежно від переслідуваних цілей інтеграційного об'єднання та бажання держав-членів ділитися своїм суверенітетом:

- шляхом передачі (делегування) частини своїх повноважень та розвитку практик скоординованої взаємодії з наднаціональними інституціями;
- через забезпечення силами та засобами національного правопорядку реальної дії актів об'єднань, їх інститутів, органів управління на своїх територіях щодо своїх громадян.

На сьогодні дослідники визнають, що інтеграційне право не лише регламентує суспільні відносини у правовій системі інтеграційних об'єднань, але й впливає і поширює свою дію на системи внутрішнього права держав-членів інтеграційного об'єднання, а також на різні галузі та інститути, як приватноправові, так і публічно-правові, аж до діяльності юридичних та фізичних осіб – як резидентів держав – членів інтеграційного об'єднання, і представників третіх держав. Тут і закладено одну з правових та політичних загроз національній безпеці, в тому числі економічній, оскільки подібна практика використання інтеграційного права може реалізовуватися на шкоду інтересам цих третіх держав, порушуючи їхні національні правові норми та міжнародне право одночасно.

Проте у стабільних політичних та економічних умовах розвитку світової економіки інтеграційне право можна вважати черговим етапом розвитку міжнародних та національних правових систем, оскільки саме через змішання правових культур, традицій досягається складніша, а й більше універсальна, досконала правова система, здатна керувати економічним розвитком в умовах трансформації глобальних процесів та посилення боротьби з транснаціональними монополіями, в умовах активно мінливого світового права в цілому.

С. Галан зауважує, що наприклад міжнародно-правове регулювання зон вільної торгівлі належить до сфери дії міжнародного економічного права як окремої галузі міжнародного публічного права (за іншою класифікацією – міжнародного торгового права), тоді як бенефіціаром за цими міжнародними договорами виступають фізичні та юридичні особи договірних держав [8, с. 271].

Розглянемо нормативно-правове регулювання декількох міжнародних економічних інтеграційних об'єднань. МЕРКОСУР – економічний союз держав у Південній Америці, До нього входять Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай та Венесуела, як асоційовані члени – Чилі, Болівія, Перу, Колумбія та Еквадор. Має власну інтеграційну систему нормативно-правового регулювання. До джерел права даного інтеграційного об'єднання належать:

- міжнародні договори, протоколи та угоди, підписані державами-учасниками МЕРКОСУР та (або) членами МЕРКОСУР та асоційованими членами (установчий договір – Асунсьйонський, Протокол Ору-Прето, Протокол Ушуая про прихильність демократії серед країн МЕРКОСУР, Болівії та Чилі);

- Рішення Ради Загального Ринку;
- Постанови (резолюції) Групи Загального Ринку;
- директиви Комісії з торгівлі МЕРКОСУР;
- акти ПАРЛАСУР;
- рішення Постійного апеляційного суду МЕРКОСУР;
- Рішення Адміністративно-трудоного трибуналу;
- Спільні заяви (декларації) президентів держав-членів МЕРКОСУР.

Нормативно-правове співробітництво між державами – це неминучий обов'язок учасників інтеграційного процесу. Безсумнівно держави-учасниці МЕРКОСУР досягли великих успіхів у сфері розвитку нормативно-правового регулювання, але здебільшого право МЕРКОСУР – є м'яким правом, тому відповідальність за дотримання лежить на кожній окремій державі. Інтеграційне право МЕРКОСУР має проблему, яка полягає у відсутності чіткої системи співвідношення актів органів об'єднання щодо їх юридичної сили. Ця системна проблема знижує рівень виконання прийнятих рішень, а також перешкоджає гармонізації права в цілому. Найбільш актуальними перешкодами для реалізації та застосування права МЕРКОСУР є відсутність адекватного робочого механізму на національному рівні та політична ініціатива держав. Довгий процес реалізації угод також негативно позначається на процесі

інтеграції, яскравим прикладом служить реалізація ідеї переходу до Митного Союзу, яка вперше згадувалася в 1994 році в Протоколі Ору-Прето, але досі процес переходу не можна вважати завершеним.

На сьогодні ЄС складається з 27 держав-членів, включаючи колишні комуністичні країни Центральної і Східної Європи, які підписали Маастрихтський договір 1992 р. Джерелами права ЄС є [18]:

- установчі договори («первиннезаконодавство»);
- міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами;
- регламенти, директиви, рекомендації та висновки («вториннезаконодавство»);
- рішення, висновки Європейського Суду Правосуддя (ЄСП), а також загальні принципи, розроблені ЄСП.

Договори ЄС мають кілька предметних основ, включаючи важливі аспекти прав людини та демократії, політичну співпрацю та, звичайно, торговий пакт. Всі ці предметні основи можуть існувати в одному документі, такому як угода про асоціацію, або як окремі угоди, з'єднані положенням про основні елементи [5, с. 147].

Європейський Союз має власний, досить складний апарат управління, заснований на політико-правовій системі, що складається як із загальних наднаціональних або міждержавних органів, так і з елементів національно-державного регулювання і здійснює свою діяльність в різних сферах суспільного життя. Крім того, розширюючи число сфер, де рішення ухвалюються не одноголосно, а більшістю голосів, ЄС збільшує дієвість механізмів управління ЄС [32, с. 52].

Підсумовуючи проведене дослідження, відзначимо, що, незважаючи на активний розвиток інтеграційного права, що відображає як норми міжнародного права, так і особливості та інтереси суверенних держав-учасниць міжнародної економічної інтеграції (у частині економічної безпеки, пріоритету суверенітету над наслідками глобалізації та участі в інтеграційних

угрупованнях країн з різними політичними інтересами та рівнем економічного розвитку), для держав-кандидатів найбільший інтерес становлять зміст та перспективи розвитку міжрегіональної інтеграції її суб'єктів. Це відповідає пріоритетам забезпечення національної безпеки та вирівнювання регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, доступності товарів, робіт, послуг на внутрішньому ринку, з управління зайнятістю та міграційними процесами всередині країни.

Перспективи розвитку суб'єктів міжнародної інтеграції визначаються зокрема вектором законодавства певної країни, регулюючого напрями та цілі стратегічного розвитку держави та її макрорегіонів. Але більшість питань економічної інтеграції між суб'єктами міжнародної інтеграції регулюється регіональними нормативними правовими актами та залежить у тому числі від якості та активності управлінського ресурсу виконавчої влади та бізнес-спільноти, орієнтованої на внутрішні інвестиції та розвиток міжрегіональних зв'язків.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

2.1. Сучасні інтеграційні об'єднання Європейського регіону

У сучасному світі неможливо заперечувати той факт, що нинішня стадія розвитку світової політики та міжнародних відносин протікає у форматі глобалізму, породженого тенденціями транснаціоналізації – процесу систематизації широкого спектру взаємозалежностей всіх суб'єктів міжнародної політики та економіки, яких, на сьогодні безліч. Ця особливість політичної системи світу демонструє прискорене зростання диверсифікації її структурних характеристик, від гегемонії Заходу, до конструювання мультиполярного устрою, що веде до ще більшого розширення учасників міжнародних взаємозалежностей.

В епоху глобалізму, при дослідженні зовнішньополітичних категорій, виникає необхідність розгляду зовнішньої політики не окремих країн, а їх інтеграційних об'єднань, утворених для лобіювання національних інтересів та сформованих в умовах глобалізації. В економічному сенсі інтеграція держав – це фундаментальний процес взаємного пристосування та об'єднання національних інтересів двох і більше суб'єктів, що характеризуються однотипними показниками суспільного устрою, рівнем життя та стратегічними цілями, що веде до інтернаціоналізації господарського життя. Розглянемо деякі із інтеграційних об'єднань Європейського регіону (табл. 2.1.):

Таблиця 2.1

Сучасні інтеграційні об'єднання Європейського регіону станом на 2021
рік

Назва	Кількість країн	Стадія інтеграції	Чисельність населення, млн.	ВВП, USD млрд.
Європейський Союз (ЄС)	27	Економічний і валютний союз	446,8	17177

Продовження таблиці 2.1

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)	4	Зона вільної торгівлі	13,9	1314
Європейський економічний простір (ЄЕП)	30	Економічний союз	453,0	18490
Союз Бенілюкс	3	Економічний союз	29,9	1692
Центральноевропейська угода про вільну торгівлю (CEFTA)	6	Зона вільної торгівлі	30,3	138

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

Найбільш розвинене інтеграційне об'єднання у світі на даний момент – Європейський Союз. Він є найважливішим членом світової спільноти, одним із трьох основних та найбільш розвинених центрів сучасного світу, поряд зі Сполученими Штатами Америки та Японією. Хронологія розширення Європейського Союзу подана в додатку А.

Розглянемо етапи інтеграції Європейського Союзу.

1. Галузевий союз (1951—1957). За час свого існування європейська інтеграція зазнала низки якісних метаморфоз. У 1951 році первісною «клітиною» майбутнього Союзу стало галузеве об'єднання вугілля та сталі (ЄОУС) – Паризький договір, коли відбулося картелювання двох базових галузей економік шести країн. До Об'єднання ЄЕС-6 вступили Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. Вперше національні уряди цих країн добровільно делегували частину свого суверенітету, хоча й у чітко визначеній галузі наднаціональної організації.

2. Зона вільної торгівлі (1958–1968). У 1957 році між тими самими країнами відбулося підписання історичних Римських договорів про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії. Римські договори разом із Паризьким договором створили інституційні основи Європейського співтовариства. Днем заснування ЄЕС вважається 1 січня 1958 року, коли договори набули чинності. Усі договори мали єдину мету – економічне зростання та вищий життєвий рівень, що спирається на політичний союз народів Європи.

3. Митний союз (1968-1986). Відповідно до статті 9 Римського договору

про створення Європейського економічного співтовариства, основою Співтовариства є митний союз, який охоплює всю торгівлю товарами та передбачає заборону імпорتنих та експортних мит та будь-яких, рівнозначних за наслідками зборів у торговельних відносинах держав-членів, а також встановлення єдиного митного тарифу у відносинах із третіми країнами. Таким чином, створення митного союзу мало два аспекти – внутрішній та зовнішній. Внутрішній аспект – формування зони вільної торгівлі всередині Співтовариства за умови збереження свободи економічних дій щодо третіх країн. З 1958 по 1968 рік йде процес поступового зниження та скасування мит та кількісних обмежень між країнами Європейського економічного співтовариства, формується єдиний торговий простір. Зовнішній аспект – здійснення єдиної зовнішньоторговельної політики на основі заміни національних тарифів на єдиний митний тариф, що захищає територію Співтовариства в торгівлі з третіми країнами.

4. Спільний ринок (1986-1992). З 1987 року, відповідно до рішень Єдиного європейського акту, країни Європейського Союзу переходять у стадію Спільного ринку. Усередині Співтовариства реально переміщуються як товари, так й інші чинники виробництва: послуги, капітал та ін. Іншими словами, формується загальний ринковий простір. Повноцінне функціонування останнього неможливе без створення єдиного валютно-фінансового простору.

5. Економічний та валютний союз (1993–сьогодні). Маастрихтський договір (1993 р.) або Договір про Європейський Союз надає Європейському економічному союзу та Європейській валютній системі нових обрисів. Наднаціональні інститути (перша опора) доповнюються співробітництвом у галузі зовнішньої політики та безпеки (друга опора) та в галузі юстиції та внутрішніх справ (третя опора). Створюються передумови створення економічного і валютного союзу (ЕВС). Валютний союз є логічним завершенням будівництва єдиного внутрішнього ринку та, за задумом лідерів ЄС, що може стати гарною передумовою для переходу на новий рівень політичної інтеграції.

В рамках Європейського Союзу спостерігається виражена спеціалізація країн: Німеччина, Італія, Франція спеціалізуються на виробництві машинобудівної, електротехнічної та автомобілебудівної продукції; Італія, Іспанія, Греція – на продовольстві; Данія та Нідерланди – на виробництві м'ясо-молочної продукції; Італія, Іспанія та Німеччина – на виробництві одягу, взуття та побутової техніки; Нідерланди – на рослинництві та виробництві сільгосп обладнання; Данія – на виробництві рибопродуктів; Фінляндія – на виробництві лісоматеріалів; Польща та Німеччина – на видобутку кам'яного вугілля.

Така концентрація виробництва у провідних промислових країнах дозволяє Європейському союзу не тільки виробляти якісну та затребувану у всьому світі продукцію, але і як і раніше залишатися світовим лідером у багатьох галузях, випереджаючи конкурентів з інших країн світу, включаючи Китай та США.

У даному інтеграційному об'єднанні сформовано спільну зовнішню політику та політику забезпечення безпеки, що говорить про узгоджену природу спільних напрямків зовнішніх та оборонних політик європейськими державами, що входять до Союзу. Однак поки що багато аспектів зовнішньополітичної активності держав Євросоюзу проводяться окремо. Але не можна заперечувати той факт, що Європейський Союз останнім часом набуває все більшого політичного союзу у вигляді єдиного політичного блоку, а на міжнародній арені країнами – учасницями неодноразово робляться спроби вирішення різних питань одноголосно та спільно під керівництвом Європейської ради. Частина оборонної співпраці відбувається у рамках Загальної політики безпеки та оборони.

Зовнішньополітична активність країн Європейського Союзу спрямована переважно на п'ять регіонів: Америку, Африку та Середній Схід, Азіатсько – Тихоокеанський регіон, Центральну Азію та Європу. В Америці ЄС веде активні торговельні відносини з Аргентиною, Бразилією, Мексикою, США та Канадою. Останні дві країни також є головними стратегічними союзниками

Євросоюзу з Північноатлантичного альянсу НАТО. Сполучені Штати представляють ведучого військового та торгового партнера. У ЄС і США була також глобальна спроба сформувані так званий Трансатлантичний торговельний та інвестиційний простір, що дозволило б провести лібералізацію 1/3 світового ринку. Однак через те, що більшість європейських країн не підтримала ідею повномасштабного відкриття свого ринку для американських транснаціональних корпорацій на шкоду власним (за винятком Великобританії), ця угода, яка розширювала і без того величезний інтеграційний контур, досі не прийнята. Це стало одним з основних приводів для виходу Великобританії із Європейського Союзу.

Зовнішня політика країн Євросоюзу в Африці та Середньому Сході здебільшого спрямована на досягнення збільшення обсягу експортних поставок: Алжир, Єгипет, Марокко, Туніс, Лівія (до громадянської війни) – є провідними партнерами ЄС у регіоні. Відносини з Лівією виділяються особливо, оскільки до смерті Муаммара Каддафі країна мала безліч перспектив з ЄС, однак у ході громадянської війни деякі держави Європейського Союзу брали участь у воєнних діях на території країни (Франція та Великобританія), а багато підстав для перспективного співробітництва перейшли у стан заморожки.

Азіатсько-Тихоокеанський напрямок зовнішньої політики ЄС заснований на взаємній співпраці з Китаєм, для якого Союз є найбільшим торговим партнером, а також Індією, Пакистаном, Філіппінами, Японією, організацією АСЕАН та Австралією, у відносинах з якою найбільше зацікавлені європейські продуктивні та технологічні компанії.

У самій Європі та Центральній Азії Євросоюз зосереджений на налагодженні відносин із Албанією, Андоррою (країна використовує євро, але не прагне Союзу), Вірменією, Білорусією, Грузією, Ісландією, Казахстаном, Росією, Туреччиною. Російська Федерація у цьому напрямі виступає як найпотужніший торговий партнер (постачання газонафтових ресурсів і сільськогосподарської продукції), проте відносини між РФ та ЄС різко погіршилися після конфлікту в Україні та переходу кримського півострова під

юрисдикцію Росії. Євросоюз визнав референдум у Криму нелегітимним та оголосив, що вважає його приєднання до території РФ – анексією.

Загалом, Європейський Союз можна вважати ідеальним прикладом успішної регіональної інтеграції держав, що має економічний початок, що рухається шляхом створення повноцінного політичного блоку.

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) була заснована в 1960 році Стокгольмською конвенцією. Початковими членами були Велика Британія, Норвегія, Данія, Австрія, Португалія, Швеція та Швейцарія. Пізніше до неї приєдналися Ісландія (1970), Фінляндія (асоційований член у 1961 та дійсний член у 1986) та Ліхтенштейн (1991). Данія, Велика Британія, Австрія, Португалія, Швеція та Фінляндія більше не є членами ЄАВТ, оскільки вони приєдналися до Європейського Союзу (ЄС). Зараз членами ЄАВТ є Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія. Головною метою ЄАВТ було створити зону вільної торгівлі для усунення торговельних бар'єрів промисловими товарами між собою. 21 червня 2001 країни-члени ЄАВТ Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія підписали угоду про перегляд Конвенції ЄАВТ. Галузеві угоди між Швейцарією та ЄС від 1999 року («Двосторонні І») послужили точкою відліку для перегляду Конвенції ЄАВТ. У результаті засновницькі положення ЄАВТ 1960 року були повністю переглянуті. Переглянута Конвенція ЄАВТ встановлює правові відносини між Швейцарією та іншими державами ЄАВТ, які можна порівняти з тими, що містяться в семи двосторонніх угодах, укладених між Швейцарією та ЄС у 1999 році. Нові положення включають, наприклад, вільне пересування осіб між Швейцарією та іншими країнами ЄАВТ держави (з особливими домовленостями щодо пересування осіб між Швейцарією та Ліхтенштейном). Вадущка угода також додала положення щодо торгівлі послугами, руху капіталу та захисту інтелектуальної власності.

Вищим керівним органом ЄАВТ є Рада ЄАВТ. Зазвичай вона збирається 8 разів на рік на рівні послів і двічі на рік на рівні міністрів. Штаб-квартира Секретаріату ЄАВТ розташована в Женеві, а офіси – у Брюсселі та

Люксембурзі. Секретаріат у Женеві допомагає Раді ЄАВТ в управлінні відносинами між 4 державами ЄАВТ, а також займається переговорами та дією угод ЄАВТ про ЗВТ і Спільних декларацій про співпрацю з країнами, що не входять до ЄС. Секретаріат у Брюсселі надає підтримку в управлінні Угодою про ЄЕЗ, включаючи підготовку нового законодавства та допомогу в забезпеченні внеску в ухвалення рішень ЄС.

Статистичний офіс ЄАВТ у Люксембурзі сприяє розвитку широкої та інтегрованої європейської статистичної системи. Наглядний орган ЄАВТ (ESA) контролює дотримання правил Європейської економічної зони (ЄЕЗ) в Ісландії, Ліхтенштейні та Норвегії. Він має повноваження, подібні до повноважень Європейської комісії щодо нагляду та застосування законодавства ЄЕЗ. Суд ЄАВТ, розташований у Люксембурзі, має компетенцію та повноваження вирішувати внутрішні та зовнішні спори щодо виконання, застосування або тлумачення угоди про ЄЕЗ. Його юрисдикція відповідає юрисдикції Суду Європейського Союзу у справах, що стосуються країн ЄЕЗ, ЄАВТ.

Таким чином, ми бачимо, що усі чотири країни ЄАВТ є відкритими, конкурентоспроможними економіками, які прагнуть прогресивної лібералізації торгівлі на багатонаціональній арені, а також у рамках угод про вільну торгівлю.

Європейська економічна зона (ЄЕЗ) – це економічна зона, що охоплює країни-члени Європейського Союзу (ЄС) і Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ). Заснована в 1992 році «Угодою про Європейську економічну зону», ЄЕЗ встановила відносини вільної торгівлі між Європейським Союзом і трьома країнами-членами ЄАВТ, фактично зробивши країни ЄАВТ частиною колективного «спільного ринку» ЄС і дозволивши вільним рух «чотирьох свобод»: товарів, капіталу, послуг і людей.

На сьогодні ЄЕЗ складається з усіх 27 країн ЄС (включаючи Хорватію, яка має тимчасовий статус, поки її членство очікує повної ратифікації) і трьох країн ЄАВТ: Ісландії, Ліхтенштейну та Норвегії. Швейцарія, яка є членом

ЄАВТ, спочатку подала заявку на приєднання до ЄЕЗ, але її громадяни проголосували проти приєднання. Натомість Швейцарія уклала низку двосторонніх угод, які дозволяють їй брати участь у спільному ринку ЄС. На сьогоднішній день Великобританія є єдиною країною, яка вийшла з ЄЕЗ. Вихід Великої Британії відбувся 31 січня 2020 року і збігся з виходом Великобританії з ЄС у рамках загального плану країни «Brexit».

Відповідно до угоди про ЄЕЗ будь-яка держава, яка входить до Європейського Союзу або Європейської асоціації вільної торгівлі, може бути членом ЄЕЗ. Угода про ЄЕЗ передбачає свободу переміщення товарів, осіб, послуг і грошей з однієї країни ЄЕЗ в іншу за бажанням. Це включає дозвіл громадянам будь-якої країни-члена вільно подорожувати до інших країн-членів. Ті, хто переїжджають до іншої країни-члена, все ще зберігають своє громадянство у своїй країні. Норми ЄЕЗ регулюють координацію між країнами для підтримки уряду та економіки кожної країни, що має фундаментальне значення для того, щоб люди могли вільно пересуватися.

Серед усіх організацій економічного співробітництва, створених у післявоєнний період, Бенілюкс вважається попередником. Митна конвенція між Нідерландами, Бельгією та Люксембургом була підписана 5 вересня 1944 року трьома урядами в Лондоні. Вона була укладена після монетарної угоди Бенілюксу від 21 жовтня 1943 року, яка фіксувала обмінні курси між бельгійсько-люксембурзьким франком і голландським гульденом. Митна конвенція встановила тарифне співтовариство між трьома країнами та передбачила подальше створення економічного союзу для сприяння ефекту масштабу. Конвенція також запровадила загальний зовнішній митний тариф і скасувала митні збори на торгівлю в межах Бенілюксу, але зберегла інші протекціоністські бар'єри, такі як квоти, збори тощо. Економічний союз мав бути досягнутий у три послідовні етапи: уніфікація митних зборів; уніфікація акцизного, податкового та митного законодавства; і, в довгостроковій перспективі, економічний союз. З цією метою Конвенція Бенілюксу передбачала створення Адміністративної ради з питань митниці, Ради з

торгових угод і Ради економічного союзу. Завдяки цій угоді три країни не стільки намагалися досягти повної економічної інтеграції, скільки зміцнити свої позиції як малих держав, які перебувають під загрозою на міжнародній арені.

1 січня 1948 року почав діяти Митний союз Бенілюксу. У дуже важкому післявоєнному економічному кліматі конвенції Бенілюксу запропонували трьом підписантам без бар'єрну торгівлю. Але реалізація конвенцій не завжди була легкою. Між трьома урядами виникли труднощі, зокрема через їхні суперечливі погляди на європейську співпрацю, їхнє ставлення до Німеччини та використання допомоги, наданої за планом Маршалла. Делікатні переговори між трьома партнерами підкреслили труднощі, пов'язані зі створенням економічного союзу між державами, які після війни мали різноманітні економічні структури та національні інтереси. У жовтні 1949 року три країни прийняли попередній союзний договір Бенілюксу, який зберіг багато захисних положень, але водночас дозволяв поступове усунення кількісних обмежень.

У липні 1953 року вони погодили протокол про координацію економічної та соціальної політики. Кілька місяців потому другий протокол про спільну торговельну політику заохочував спільну імпортно-експортну політику щодо третіх країн. Потім Бенілюкс почав брати участь як окрема організація в Організації економічного співробітництва (ОЕС). Поступово три партнери навчилися говорити одним голосом і займати спільні позиції з міжнародних питань. 3 лютого 1958 року в Гаазі вони підписали Договір про економічний союз Бенілюксу, в якому вони заявили про свою рішучість досягти вільного руху людей, товарів, капіталу та послуг, а також проводити скоординовану політику в економічних, фінансових і соціальних питаннях. Договір про економічний союз Бенілюксу набув чинності в 1960 році.

Центральноєвропейська угода про вільну торгівлю (CEFTA) спрямована на розширення торгівлі товарами та послугами, спрямована на усунення торговельних бар'єрів між сторонами та залучення інвестицій до регіону через чесні, стабільні та передбачувані правила торгівлі. Угода спрямована на

гармонізацію нормативно-правової бази сторін із стандартами ЄС та міжнародними стандартами. Угода також охоплює такі питання, як захист прав інтелектуальної власності, правила конкуренції та державну допомогу. У грудні 2006 року CEFTA підписали Албанія, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Македонія, Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербія та UNMIK/Косово. Румунія, Болгарія та Хорватія вийшли з CEFTA після вступу до ЄС. Головна місія CEFTA – сприяння економічному розвитку Сторін, створення привабливого середовища для інвестицій, надання переваг своїм громадянам і бізнесу та підтримання інтеграції Сторін до ЄС.

Таким чином проаналізувавши інтеграційні об'єднання Європейського регіону дійшли висновку що, сучасна картина міжнародних відносин і зовнішньополітичної діяльності їх учасників доводить, що в умовах глобалізації, уніфікації законодавчих систем, стирання кордонів між державами та появи нових суб'єктів світової політики вже не представляється можливим повністю приймати рішення виключно єдино. Необхідно погоджувати наміри з різних питань з іншими членами інтеграційного об'єднання. Тому основною умовою багатьох зовнішньополітичних та економічних цілей і завдань є вирішення проблем і досягнень сучасного світу за допомогою спільних зусиль.

2.2. Інтеграційні об'єднання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Зростаюча міжнародна конкуренція за найкращі умови та позиції на світовій арені сприяє тому, що країнам необхідно шукати додаткові можливості для економічного розвитку та підвищення рівня їх конкурентоспроможності, у тому числі за рахунок участі у міжнародних інтеграційних об'єднаннях. На тлі активізації міжнародних інтеграційних процесів особливе місце займає Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) як один із найбільших регіонів світу, що стрімко розвивається. Значення Азіатсько-Тихоокеанського регіону з його

динамічною економікою та багатим культурним розмаїттям швидко зростає та відіграє вирішальну та важливу роль у світі в 21 столітті. Ключовим фактором його успіху є спроможність і готовність країн регіону співпрацювати одна з одною в широкому спектрі заходів.

Країни даного регіону володіють значним в світових масштабах соціально-економічним та політичним потенціалом, що на сьогодні сприяє посиленню їх ролі в світовій політиці. Важливо наголосити, що в регіоні співіснують як країни, що традиційно визнані світовими лідерами (США, Японія), так і нові гіганти (передусім, Китай). Не можна скидати з рахунків і так званих «азіатських тигрів» (Республіка Корея, Сінгапур, Малайзія та ін.).

Важливо підкреслити, що на відміну, наприклад, від Європейського регіону в АТР зосереджені різноманітні цивілізації, які мають особливі характеристики (мовна різноманітність, релігійна, культурна і т.д.), що надає певної специфіки інтеграційним процесам. Так, висока динаміка економічних процесів багато в чому пояснюється орієнтованістю більшості держав на широкомасштабні реформи та співробітництво. Багато вчених відзначають, що головною причиною успішної прискореної модернізації багатьох країн АТР стало прагнення знайти оптимальний баланс між традиціями політичного та економічного розвитку та сучасними викликами світового ринку. У цьому можна підкреслити і традиційно значну участь держави у економіці. Фактично було знайдено необхідний баланс між ринком та державним втручанням, глобалізацією та відкритістю ринків та державним протекціонізмом.

Перші кроки з організації міждержавного співробітництва в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні було здійснено ще у другій половині 40-х років XX ст. Однак на загально-регіональний рівень інтеграційні процеси в економічній сфері в АТР вийшли наприкінці 1980-х років минулого століття. Основною причиною цього стало бажання кооперуватися, щоб економічно протистояти протекціонізму та дискримінаційної зовнішньоекономічної політики ЄС та США по відношенню до держав АТР, а також прагнення більш повно вбудовуватися в політичні та економічні зв'язки світу.

Розглянемо найбільш успішніші та перспективніші інтеграційні об'єднання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – економічна та політична міждержавна організація, створена 8 серпня 1967 р. і що складається з 10 держав, що має двох постійних спостерігачів Папуа-Нову Гвінею та Східний Тимор. На сьогодні АСЕАН з чисельністю населення 642,07 млн. населення, сукупним ВВП 2,7 трильйона доларів – одне з найбільших регіональних організацій. Основні макроекономічні показники подано в таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Основні макроекономічні показники АСЕАН станом на 2021 рік

Країна	Показник			
	Чисельність населення, млн.	ВВП, USD млрд.	Експорт USD млрд.	Імпорт USD млрд.
Філіппіни	113,9	394,1	74,0	124,0
Малайзія	33,57	373,0	299,0	238,0
Індонезія	273,8	1,186	231,0	196,0
Сінгапур	5,454	397,0	457,0	406,0
Таїланд	71,6	505,9	266,0	268,0
Бруней-Даруссалам	445 373	14,01	11,0	8,57
В'єтнам	97,47	366,1	481,0	261,0
Лаос	7,425	18,83	7,16	5,87
М'янма	53,8	65,09	15,1	14,3
Камбоджа	16,59	26,96	17,5	28,0

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

Як показують дані таблиці, лідерами серед країн за експортом та імпортом товарів є Сінгапур. Сукупний експорт Сінгапура становив 457 млрд. доларів у 2021 році. У вартісному вираженні збільшення поставок товарів із Сінгапуру порівняно з 2020 роком склало 22%: експорт товарів зріс на 83 млрд. доларів (у 2020 з Сінгапуру було поставлено товарів на суму 373 млрд. доларів). Основними напрямками експорту товарів із Сінгапуру у 2021 році були: Китай з часткою 14,8% (67 млрд. US\$); Гонконг із часткою 13,1% (60 млрд. US\$); Малайзія з часткою 9,2% (42 млрд. US\$); США з часткою 8,59% (39 млрд. US\$); Індонезія з часткою 6,29% (28 млрд. US\$); Інші країни Азії з часткою 5,09% (23 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 4,3% (19,7 млрд. US\$); Японія з часткою

4,01% (18,3 млрд. US\$); В'єтнам з часткою 3,42% (15,6 млрд. US\$); Таїланд із часткою 3,41% (15,6 млрд. US\$).

Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Сінгапуру у 2021 році стали: Китай з часткою 13,4% (54 млрд. US\$); Малайзія з часткою 13,2% (53 млрд. US\$); Інші країни Азії з часткою 12,5% (51 млрд. US\$); США з часткою 9,97% (40 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 5,45% (22 млрд. US\$); Японія з часткою 5,36% (21 млрд. US\$); Індонезія з часткою 3,74% (15,2 млрд. US\$); ОАЕ з часткою 3,08% (12,5 млрд. US\$); Франція з часткою 2,83% (11,5 млрд. US\$); Німеччина з часткою 2,53% (10,2 млрд. US\$).

Незважаючи на заяви про те, що організація є виключно економічним міжурядовим угрупованням, АСЕАН багато в чому спрямована на зовнішньополітичне та геополітичне зближення країн-учасниць. Так, у низці інтересів зовнішніх політик держав регіону стоїть пріоритет формування у Південно-Східній Азії вільної від ядерної зброї зони. Іншим ключовим напрямом зовнішньополітичної діяльності є забезпечення морської системи безпеки, яке полягає у механізмах створення зони вільного судноплавства у регіоні. Політичне співробітництво країн АСЕАН має досить різноплановий характер. Так, одним із активних напрямів спільних міждержавних зусиль є протидія зміцненню соціалістичних ідеологій (попри інтенсивну взаємодію з Китаєм як партнером). Здійснюється певна військова співпраця у двосторонній формі – як у сфері протидії з внутрішніми антиурядовими рухами, і у сфері зовнішніх загроз із боку держав Індокитаю.

АСЕАН прагне постійного зміцнення інтеграційних процесів, а також міжрегіональних мереж торгових і політичних взаємозалежностей. Так, секторальними партнерами АСЕАН виступають Норвегія, Туреччина, Пакистан та Швейцарія, а повноцінними діалоговими партнерами Асоціації є Австралія, Китай, Індія, Нова Зеландія, Російська Федерація, Південна Корея, Японія, США та Євросоюз, хоча існують і безліч дилем у відносинах АСЕАН з деякими з вищезгаданих держав. Така тенденція свідчить про бажання поширити кросрегіональний вплив Асоціації на світовий простір.

Зараз ми спостерігаємо стрімку інтенсифікацію політичних процесів, які визначатимуть політичну ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в найближчі роки. Загалом можна констатувати такі ключові моменти. Нині АСЕАН не має чіткої стратегії та послідовної лінії поведінки стосовно зовнішніх викликів. АСЕАН все частіше не просто зволікає з відповіддю, а взагалі утримується від будь-яких значних заяв у відповідь. Посилюється розкол серед членів АСЕАН з цілої низки питань. Тепер предметами розбіжностей поряд з американо-китайським протистоянням стає і ситуація з повномасштабним вторгненням Росії в Україну (втім, лише Сінгапур засудив дії Росії; влада М'янми російську спецоперацію підтримала; інші країни зайняли нейтральну позицію). У перспективі цілком ймовірно приєднання ряду країн АСЕАН до формату QUAD+. І дії США та їхніх союзників, і кроки Китаю у відповідь викликають у країнах АСЕАН велике занепокоєння. Є всі підстави вважати, що міжнародна ситуація в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні ставатиме все більш напруженою.

Підсумовуючи, незважаючи на цілу низку проблем і обтяжуючих розвиток факторів немає сумнівів, що АСЕАН має дуже великі перспективи і буде продовжувати успішно розвиватися у найближчі роки. Пандемія коронавірусу Covid-19 і зростаючий вплив Китаю стануть найважчими проблемами для АСЕАН. Проте, якщо Асоціація зможе залишитися незалежною (від КНР) суб'єктом, зберегти право на проведення незалежної зовнішньої політики, АСЕАН залишиться провідним інтеграційним об'єднанням планети та зможе реалізувати весь свій потенціал.

Окрім інтеграції всередині АСЕАН, країни Асоціації розширюють співробітництво з державами всього АТР, що відбилося у створенні партнерських діалогів «10+3» (АСЕАН + КНР, Японія та Південна Корея) та «10+6» (АСЕАН + КНР, Японія, Південна Корея, Індія, Австралія та Нова Зеландія – так званий Східно-Азійський саміт). Ще 2002 року між АСЕАН та КНР було підписано Рамкову угоду про всеосяжне економічне співробітництво, кінцевою метою якого є створення Зони вільної торгівлі між Китаєм та

країнами АСЕАН. Таким чином, країни АСЕАН своєю стратегічною лінією вибрали шлях всебічного співробітництва в Азії.

Значне значення в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні відіграє Асоціація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва – АТЕС (Asia – Pacific Economic Cooperation Forum). Ця міжурядова економічна організація було створено 8 серпня 1989 року з ініціативи Австралії. До АТЕС входить 21 країна.

Основне завдання АТЕС – встановлення правил регіональної торгівлі та інвестування. Відповідно до цього в Сеульській декларації 1991р. було визначено мету діяльності Форуму:

- підтримка економічного зростання країн регіону;
- зміцнення багатосторонньої системи торгівлі з урахуванням поглиблення економічної взаємозалежності країн-учасниць;
- зняття обмежень на шляху руху товарів, послуг, капіталу згідно з нормами ГАТТ/СОТ.

Основні засади діяльності АТЕС передбачають:

- «відкритий регіоналізм»;
- консенсус при прийнятті рішень;
- відсутність дискримінації, взаємна повага та рівність;
- відповідність нормам СОТ;
- приватнопідприємницьку діяльність та «мереживне» співробітництво (з урахуванням можливостей кожної країни-учасниці).

За своєю структурою АТЕС є об'єднанням форумів, які працюють за своїми певними правилами. Головою Форуму протягом року є країна, в якій проводиться саміт. Вона бере на себе витрати на організацію саміту та визначає тематику роботи АТЕС на термін свого головування (один рік). За результатами саміту приймаються декларації, у яких підбиваються підсумки роботи організації за минулий рік та формулюються позиції учасників щодо подій регіональної чи світової економіки та стратегії Форуму.

Розробкою певних напрямів співпраці займаються галузеві комітети та робочі групи. Основні комітети: Комітет торгівлі та інвестицій, Економічний

комітет, Адміністративно-бюджетний комітет. «Комітет торгівлі та інвестицій» діє з 1993 року і покликаний сприяти економічній активності та обміну зв'язками та послугами між країнами-партнерами; розробляти перспективні напрямки діяльності Форуму у сфері торгівлі та інвестицій та реалізації. Комітет займається широким колом проблем, у тому числі реалізацією Осацької програми дій; тарифними та нетарифними бар'єрами; торгівлею послугами; дерегулюванням економіки: вирішенням спірних питань; інвестиціями; митними процедурами; захистом прав інтелектуальним власністю; конкурентною політикою; урядовими закупівлями; правилами походження товарів; стандартами та правилами відповідності. Головний напрямок діяльності Комітету торгівлі та інвестицій – усунення торгових та інвестиційних обмежень у АТЕС; розробка колективного плану дій та проведення моніторингу індивідуального плану дій.

Економічний комітет неофіційно утворений у листопаді 1994 року. Комітет покликаний проводити дослідження тенденцій розвитку економіки країн – членів АТЕС. Його функції – підготовка доповідей з економічного та технічного співробітництва, дослідження з розвитку інфраструктури, охорони навколишнього середовища, міграції осіб, створення інформаційної спільноти. Велика увага приділяється проблемі лібералізації торгівлі та інвестицій на основі проведення аналізів впливу лібералізації на економіку країн – членів АТЕС, стан ринків праці, аналіз прямих зарубіжних інвестицій, правил конкуренції та захисту інтелектуальної власності, діяльності субрегіональних інтеграційних угруповань. Форум АТЕС називається трансрегіональним, оскільки охоплює країни Східної Азії, а також Північної та Південної Америки, Океанії, Росії. У цілому нині країни АТЕС розвиваються високими темпами, попри диференціацію між ними.

Основні макроекономічні показники Асоціації Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва станом на 2021 рік подано в таблиці 2.3:

Таблиця 2.3

Основні макроекономічні показники АТЕС станом на 2021 рік

Країна	Показник			
	Чисельність населення, млн.	ВВП, USD млрд.	Експорт USD млрд.	Імпорт USD млрд.
Філіппіни	113,9	394,1	74,0	124,0
Малайзія	33,57	373,0	299,0	238,0
Індонезія	273,8	1186	231,0	196,0
Сінгапур	5,454	397,0	457,0	406,0
Таїланд	71,6	505,9	266,0	268,0
Бруней-Даруссалам	445 373	14,01	11,0	8,57
В'єтнам	97,47	366,1	481,0	261,0
Австралія	25,69	1,553	342,0	261,0
Гонконг	7,413	369,2	670,0	713,0
Канада	38,25	1988	501,0	489,0
Китай	1,412	1773	336	268
Мексика	126,7	1273	494,0	506,0
Нова Зеландія	5,123	249,9	73,0	49,0
Папуа-Нова Гвінея	9,949	26,59	4,51	8,34
Перу	33,72	223,2	56,0	51,0
Республіка Корея	51,74	1,811	644,0	615,0
Росія	143,4	1776	492,0	293,0
США	331,9	23315	175	293
Тайвань	23,415	774,73	31,04	28,6
Чилі	19,49	317,0	94,0	92,0
Японія	125,7	4941	757,0	772,0

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

Як показують дані таблиці, лідерами серед країн за експортом та імпортом товарів у даному інтеграційному об'єднанні є Китай. Сукупний експорт з Китаю становив 3,36 трлн доларів у 2021 році. У вартісному вираженні збільшення постачання товарів з Китаю порівняно з 2020 роком становило 29%: експорт товарів зріс на 773 млрд. доларів (у 2020 з Китаю було поставлено товарів на суму 2,58 трлн доларів).

Основними напрямками експорту товарів з Китаю у 2021 році були: США з часткою 17,1% (577 млрд. US\$); Гонконг із часткою 10,3% (349 млрд. US\$); Японія з часткою 4,93% (165 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 4,42% (148 млрд. US\$); В'єтнам з часткою 4,1% (137 млрд. US\$); Німеччина з часткою 3,42% (115 млрд. US\$); Нідерланди з часткою 3,04% (102 млрд. US\$); Індія з часткою 2,9% (97 млрд. US\$); Великобританія з часткою 2,58% (87 млрд. US\$); Малайзія з часткою 2,34% (78 млрд. US\$).

Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Китаю у 2021 році стали: Інші країни Азії з часткою 9,3% (249 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 7,95% (213 млрд. US\$); Японія з часткою 7,65% (205 млрд. US\$); США з часткою 6,74% (180 млрд. US\$); Австралія з часткою 6,09% (163 млрд. US\$); Китай з часткою 5,84% (156 млрд. US\$); Німеччина з часткою 4,46% (119 млрд. US\$); Бразилія з часткою 4,09% (109 млрд. US\$); Малайзія з часткою 3,65% (98 млрд. US\$); В'єтнам з часткою 3,43% (92 млрд. US\$).

Таким чином, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво є регіональним економічним форумом, створеним у 1989 році для посилення зростаючої взаємозалежності Азіатсько-Тихоокеанського регіону. 21 член АТЕС прагне створити більший добробут для населення регіону шляхом сприяння збалансованому, інклюзивному, стійкому, інноваційному та безпечному зростанню та прискоренню регіональної економічної інтеграції.

Доцільно проаналізувати Шанхайську організацію співробітництва (ШОС), яка є міждержавною організацією, заснованою в Шанхаї 15 червня 2001 року. Зараз до складу ШОС входять вісім держав-членів (Китай, Індія, Казахстан, Киргизстан, Росія, Пакистан, Таджикистан і Узбекистан), а також чотири держави-спостерігачі, зацікавлені у приєднанні до повноправного членства (Афганістан, Білорусь, Іран та Монголія) та шість «партнерів по діалогу» (Вірменія, Азербайджан, Камбоджа, Непал, Шрі-Ланка та Туреччина). У 2021 році було прийнято рішення про початок процесу вступу Ірану до ШОС як повноправного члена, а Єгипет, Катар, а також Саудівська Аравія стали партнерами по діалогу.

З моменту заснування в 2001 році ШОС зосереджується головним чином на питаннях регіональної безпеки, боротьбі з регіональним тероризмом, етнічним сепаратизмом і релігійним екстремізмом. На сьогодні серед пріоритетів ШОС також регіональний розвиток. З 2005 року ШОС є спостерігачем у Генеральній Асамблеї ООН. У квітні 2010 року секретаріати ООН і ШОС підписали Спільну декларацію про співпрацю. Секретаріат ШОС також встановив партнерські відносини з Організацією ООН з питань освіти,

науки і культури (ЮНЕСКО), Всесвітньою туристичною організацією (ЮНВТО) і Міжнародною організацією з міграції (МОМ), на додаток до поточної співпраці з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), Економічної та соціальної комісії ООН для Азії та Тихого океану (ESCAP) і Управління ООН з боротьби з тероризмом (UNOCT). Департамент з політичних і миротворчих справ (DPPA), а також UNRCCA (Центр превентивної дипломатії ООН для Центральної Азії) підтримують регулярні контакти з офіційними особами ШОС. Діяльність співпраці зосереджена на розвитку безпеки в регіоні та ключових питань, пов'язаних із протидією тероризму та запобіганням насильницькому екстремізму.

Сьогодні регіон ШОС охоплює понад чверть земної суші, а загальна чисельність населення його держав-членів складає майже половину земної кулі. То чому ж привабливість ШОС продовжує зростати? У 2021 році сукупний ВВП держав-членів ШОС склав близько 23,3 трлн. дол. США, це майже чверть світового ВВП і більш ніж у 13 разів перевищує показники на момент її створення. Крім того, співробітництво в різних галузях у рамках ШОС створило стабільне середовище розвитку для всіх сторін, а також дозволило досягти плідних результатів в економічній та гуманітарній областях. У 2021 році обсяг торгівлі Китаю з державами-членами ШОС досяг 343,1 млрд. дол. США, збільшившись на 40% у річному обчисленні.

Як ми бачимо, протягом багатьох років ШОС відстоювала розвиток внутрішньої співпраці та прагнення спільного розвитку. Передовий характер цієї концепції та мирний характер організації, а також видимі результати, яких вона досягла під час практики, створили сильну привабливість для цих країн.

Отже, розглянувши історію становлення Азіатсько-Тихоокеанського регіону можна зробити висновок, що найбільш продуктивним періодом у розвитку є 1995-1997 роки. За цей період були сформульовані основні цілі та завдання інтеграційного об'єднання АТЕС, запропоновані програми дій щодо реалізації цих завдань та встановлені принципи діяльності Співтовариства. Завдяки діяльності робочих груп та підкомітетів проводиться глибокий аналіз

економічної ситуації у регіоні. За допомогою регулярних форумів та зустрічей проводиться обмін інформацій між членами АТЕС. На жаль, фінансова криза уповільнила активність інтеграційних об'єднань і навіть призвела до тимчасового зменшення їх ролі в регіональній інтеграції Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Однак на сучасному етапі інтеграційні об'єднання продовжують свою діяльність, де основний акцент робиться на створенні нових механізмів співробітництва у регіонах.

2.3. Інтеграційні об'єднання в Американському регіоні

Інтеграційні процеси в Американському регіоні розвиваються дуже стрімко та активно. На сьогодні в регіоні створено та функціонує безліч організацій, які створені для інтенсифікації процесів розвитку інтеграції, торгівлі, економічного і політичного співробітництва. Для аналізу інтеграційні об'єднань в Американському регіоні ми обрали наступні (табл. 2.4):

Таблиця 2.4.

Інтеграційні об'єднання в Американському регіоні

№ з/п	Вид економічної інтеграції	Інтеграційне об'єднання
1	Зона вільної торгівлі	Північноамериканська зона вільної торгівлі – НАФТА (1994)
2	Спільний ринок	Південний спільний ринок – МЕРКОСУР (1991)
3	Економічне співробітництво	Латиноамериканська асоціація інтеграції – ЛАІ (1980)
4	Економічний союз і Спільний ринок	Карибське співтовариство – CARICOM (1973)

Карибське співтовариство (CARICOM) – це організація, заснована Барбадосом, Ямайкою, Гайаною та Тринідадом і Тобаго для сприяння економічній інтеграції та співпраці. На сьогодні організація складається з 15 країн Карибського басейну та залежних територій. Такими державами-членами є Антигуа і Барбуда, Багами, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Гаїті, Ямайка, Монтсеррат (британська заморська територія на Підвітряних островах), Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Сурінам і

Тринідад і Тобаго. Крім повноправних членів громади є 5 асоційованих членів та 7 спостерігачів. 5 асоційованих членів: Ангілья, Бермудські острови, Британські Віргінські острови, Кайманові острови та Теркс і Кайкос. Роль асоційованих членів, якими є всі британські заморські території, поки що не визначена.

Основні макроекономічні показники CARICOM станом на 2021 рік подано в таблиці 2.5:

Таблиця 2.5

Основні макроекономічні показники CARICOM станом на 2021 рік

Країна	Показник			
	Чисельність населення, тис.	ВВП, USD млрд.	Експорт USD млн./млрд.	Імпорт USD млн./млрд.
Антигуа і Барбуда	93 219	1,471	365,0	868,0
Багами	407 906	11,21	339,0	4,9
Барбадос	281 200	4,844	335,0	1,67
Беліз	400 031	2,492	264,0	1,06
Домініка	72 412	554,2	104,0	203,0
Гренада	124 610	1,123	487,0	405,0
Гайана	804 567	8,044	4,2	4,15
Гаїті	11,45	20,94	113,0	460,0
Ямайка	2,828	14,66	1,4	4,2
Монтсеррат	5,048	0.072	5,71	30,0
Сент-Кітс і Невіс	47 606	860,8	408,0	278,0
Сент-Люсія	179 651	1,691	529,0	65,0
Сент-Вінсент і Гренадини	104 332	904,2	34,0	372,0
Суринам	612 985	2,985	1,51	1,38
Тринідад і Тобаго	1,526	24,46	8,62	5,76

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

Як показують дані таблиці, лідерами серед країн за експортом та імпортом товарів та послуг є Тринідад і Тобаго. Сукупний експорт із Тринідад і Тобаго становив 8,62 млрд. доларів у 2021 році. У вартісному вираженні збільшення постачання товарів з Тринідад і Тобаго порівняно з 2020 роком склало 56%: Експорт товарів зріс на 3,1 млрд. доларів (у 2020 з Тринідад і Тобаго було поставлено товарів на суму 5,51 млрд. доларів). Основними напрямками експорту товарів з Тринідад та Тобаго у 2021 році були: США з часткою 41% (3,58 млрд. US\$); Гайана з часткою 6,69% (577 млн. US\$);

Мексика з часткою 4,31% (372 млн. US\$); Франція з часткою 3,65% (315 млн. US\$); Бельгія з часткою 3,56% (307 млн. US\$); Колумбія з часткою 3,44% (296 млн. US\$); Південна Корея з часткою 3,41% (294 млн. US\$); Марокко з часткою 3,23% (278 млн. US\$); Бразилія з часткою 2,62% (225 млн. US\$); Ямайка з часткою 2,19% (189 млн. US\$).

Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів у Тринідад та Тобаго у 2021 році стали: США з часткою 34% (1,99 млрд. US\$); Китай з часткою 10,5% (605 млн. US\$); Мексика з часткою 7% (403 млн. US\$); Бразилія з часткою 5,6% (323 млн. US\$); Канада з часткою 4,51% (259 млн. US\$); Австралія з часткою 3,13% (180 млн. US\$); Великобританія з часткою 2,77% (159 млн. US\$); Німеччина з часткою 2,65% (153 млн. US\$); Індія з часткою 1,85% (106 млн. US\$); Японія з часткою 1,82% (104 млн. US\$).

CARICOM спирається на чотири основні стовпи: економічна інтеграція; координація зовнішньої політики; людський і соціальний розвиток; і безпека. Ці стовпи лежать в основі заявлених цілей спільноти – покращити рівень життя та праці; повна зайнятість робочої сили та інших факторів виробництва; прискорений, скоординований і сталий економічний розвиток і конвергенція; розширення торговельно-економічних відносин з третіми державами; підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності; організація підвищення виробництва і продуктивності праці; досягнення більшої міри економічного важеля; ефективність держав-членів у відносинах із третіми державами, групами держав та будь-якими організаціями; а також посилена координація зовнішньої та зовнішньоекономічної політики держав-членів і посилене функціональне співробітництво.

Отже, CARICOM є найстарішим збереженим інтеграційним рухом у світі, що розвивається. Його досягнень на цьому шляху багато. Було досягнуто великих успіхів, зокрема завдяки функціональній співпраці в освіті, охороні здоров'я, культурі, безпеці. Її Єдиний ринок функціонує, і вона користується повагою в міжнародних справах завдяки скоординованій зовнішній політиці.

Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ) – об’єднання економічного співробітництва 13 держав Латинської Америки: Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Куба, Еквадор, Мексика, Панама, Парагвай, Перу, Уругвай та Венесуела. Метою організації є розвиток регіонального економічного співробітництва та торгівлі; створення спільного ринку. Юридична основа Асоціації – Конвенція Монтевідео, підписана 12 серпня 1980. Штаб-квартира знаходиться в Монтевідео, Уругвай. Основні макроекономічні показники ЛАІ станом на 2021 рік подано в таблиці 2.6:

Таблиця 2.6

Основні макроекономічні показники ЛАІ станом на 2021 рік

Країна	Показник			
	Чисельність населення, млн.	ВВП, USD млрд.	Експорт USD млрд.	Імпорт USD млрд.
Аргентина	45,8	487,2	77,0	63,0
Бразилія	214,3	1609	280,0	234,0
Парагвай	6,704	39,9	10,5	13,5
Уругвай	3,426	59,32	9,5	10,3
Болівія	12,8	40,41	11,0	9,61
Мексика	126,7	1273	494,0	506,0
Венесуела	28,2	482,4	32,06	11,0
Панама	4,351	63,61	3,78	13,3
Перу	33,72	223,2	56,0	51,0
Еквадор	17,8	106,2	26,0	25,0
Куба	11,26	107,4	1,966	7,23
Колумбія	51,52	314,5	41,0	61,0
Чилі	19,49	317,0	94,0	92,0

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

Найбільшими значеннями ВВП мають такі великі країни як Бразилія, Мексика та Аргентина, які є лідерами за територією та чисельністю населення серед країн Латинської Америки, найменшими значеннями індикатора мають: Парагвай, Уругвай, Болівія, Панама. Але при цьому відстаючі країни виявляють значні успіхи щодо нарощування обсягів показника. Як свідчать дані таблиці, за основні макроекономічними показниками інтеграційного об’єднання ЛАІ станом на 2021 рік є Бразилія. Сукупний експорт із Бразилії становив 280 млрд. доларів у 2021 році. У вартісному вираженні збільшення постачання товарів з Бразилії порівняно з 2020 роком становило 34%: експорт товарів зріс на 71 млрд. доларів (у 2020 з Бразилії було поставлено товарів на суму 209 млрд.

доларів). Основними напрямками експорту товарів з Бразилії у 2021 році були: Китай з часткою 31% (87 млрд. US\$); США з часткою 11,1% (31 млрд. US\$); Аргентина з часткою 4,23% (11,8 млрд. US\$); Нідерланди з часткою 3,31% (9,31 млрд. US\$); Чилі з часткою 2,49% (7,01 млрд. US\$); Сінгапур з часткою 2,07% (5,82 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 2,01% (5,67 млрд. US\$); Мексика з часткою 1,98% (5,56 млрд. US\$); Японія з часткою 1,97% (5,53 млрд. US\$); Іспанія з часткою 1,93% (5,43 млрд. US\$).

Сукупний імпорт до Бразилії становив 234 млрд. доларів у 2021 році. У вартісному вираженні збільшення постачання товарів до Бразилії порівняно з 2020 роком становило 41%: імпорт товарів зріс на 68 млрд. доларів (у 2020 до Бразилії було завезено товарів на суму 166 млрд. доларів). Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Бразилії у 2021 році стали: Китай з часткою 22% (53 млрд. US\$); США з часткою 17,6% (41 млрд. US\$); Аргентина з часткою 5,28% (12,4 млрд. US\$); Німеччина з часткою 5,07% (11,9 млрд. US\$); Індія з часткою 3,08% (7,23 млрд. US\$); Росія з часткою 2,65% (6,22 млрд. US\$); Італія з часткою 2,45% (5,74 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 2,32% (5,45 млрд. US\$); Японія з часткою 2,31% (5,42 млрд. US\$); Франція з часткою 2,12% (4,98 млрд. US\$).

Таким чином, створення асоціації ЛАІ є найважливішим кроком на шляху формування багатопольярного світу та гарною можливістю заявити про себе країнам-учасникам у геоекономічному просторі. Але при цьому за період існування асоціації не спостерігається суттєвого прориву, що пояснюється низькою інтеграцією економік у єдиний простір. Незважаючи на наявний потенціал природного, відтворюваного та людського капіталу, країни ЛАІ на інтервалі займають скромні позиції у світовій економіці. Так їхня спільна частка у світовому ВВП не перевищує 5%. При цьому всередині асоціації спостерігається значне розшарування, що виражається у домінуванні Мексики, Бразилії, Аргентини та значному відставанні таких суб'єктів як Уругвай, Еквадор та Куба.

МЕРКОСУР – об'єднання, засноване у 1991 році, є найбільшим інтеграційним блоком Латинської Америки і Карибського басейну (ЛАКБ) і включає чотири країни: Аргентину, Бразилію, Уругвай та Парагвай. У завершальній стадії приєднання знаходиться Болівія, ще шість держав (Чилі, Колумбія, Еквадор, Перу, Гайана та Суринам) мають статус асоційованих членів. Мексика та Нова Зеландія є офіційними спостерігачами.

На даний момент МЕРКОСУР є четвертим за розміром економіки (після ЄС, ЮСМКА та АСЕАН) інтеграційним об'єднанням у світі. Сукупний валовий продукт країн блоку у 2021 році становив 2195 млрд. дол. або 46,5% від загального регіонального показника. Основні макроекономічні показники МЕРКОСУР станом на 2021 рік подано в таблиці 2.7:

Таблиця 2.7

Основні макроекономічні показники МЕРКОСУР станом на 2021 рік

Країна	Показник			
	Чисельність населення, млн. осіб	ВВП, USD млрд.	Експорт USD млрд.	Імпорт USD млрд.
Аргентина	45,8	487,2	77,0	63,0
Бразилія	214,3	1609	280,0	234,0
Парагвай	6,704	39,9	10,5	13,5
Уругвай	3,426	59,32	9,5	10,3

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

МЕРКОСУР виробляє близько половини світового обсягу соєвих бобів (173,2 млн.) метричних тонн 2021 р., яке частка у світовому експорті цієї продукції становить майже 60%. На блок також припадає 34% світового експорту кукурудзи. Крім того, об'єднання є найбільшим виробником яловичини, м'яса птиці, цукру, кави та фруктів. Так, з виробництва яловичини Бразилія стійко посідає 1-е місце у світі (9,5 млн. метричних тонн у 2021 р.), Аргентина – п'яте. Крім того, лідер блоку утримує 1-шу позицію щодо обсягів вирощування кави та другу – з виробництва цитрусових. Бразилія та Аргентина стабільно входять до топ-10 світових експортерів продовольства з часткою у глобальному експорті 5,2% та 2% відповідно. Зокрема, Бразилія займає 1-е

місце з експорту яловичини, курячого м'яса і друге – з постачання цукру. Аргентина, у свою чергу, є другим у світі експортером кукурудзи та п'ятим – лимонів.

Поряд із високорозвиненим сільським господарством держави МЕРКОСУР відіграють велику роль у ряді галузей промисловості і, зокрема, нафтовидобувної, чорної металургії та машинобудування. Так, локомотив угруповання – Бразилія, яка має 12,7 млрд. барелів доведених запасів нафти (другий за величиною показник у Південній Америці після Венесуели), у 2021 році стала восьмою у списку найбільших нафтовидобувних країн (3,69 млн. барелів на день). Вона також є другим світовим експортером заліза і посідає 9-е місце у світі з виробництва сталі (36 млн. тонн у 2021 р.), а у глобальному списку ведучих виробників автомобілів знаходиться на 8-й позиції (2,248 млн. од. у 2021 р.)

Значення МЕРКОСУР на світовій арені визначається не лише економічними параметрами, а й участю країн-членів у різних міжнародних економічних організаціях, де вони можуть обстоювати інтереси свого блоку. Так, всі країни-учасниці об'єднання є активними членами СОТ, МВФ та Міжамериканського банку розвитку. Дві держави блоку – Бразилія та Аргентина також входять до складу «Великої двадцятки». Крім того, американський гігант є членом БРІКС, а Аргентина нещодавно подала заявку на вступ до цієї організації.

Слід зазначити, що процес створення та розвитку МЕРКОСУР все ще продовжується. Держави-учасниці інтеграційного об'єднання мають на меті поглиблення інтеграції зближення в рамках МЕРКОСУР. Подана інформація дає можливість зробити висновок, що які б схожі інтереси не мали держави, першочерговим завданням для кожного з учасників є реалізація національних інтересів. Іноді надмірні державні амбіції негативно впливають на процеси інтеграції. Великою проблемою в інтегруванні є асиметрія учасників. Бразилія та Аргентина сильно впливають на реформування інституційних засад МЕРКОСУР, на вибір політичного та економічного курсів розвитку.

Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) – наступне велике інтеграційне об'єднання, що заслуговує на увагу в рамках дослідження сучасних зовнішньополітичних і міжнародних тенденцій. Воно є одним із найвпливовіших у сучасному світовому господарстві блоків, до якого входять Канада, Сполучені Штати Америки та Мексика. НАФТА було створено у 1994 році на основі Канадсько-американської угоди про вільну торгівлю (CUSFTA).

НАФТА – наочна модель транснаціональної природи міжнародної інтеграції. Якщо, наприклад, Європейський Союз створювався за схемою «згори донизу», тобто від урядів та державних органів, що говорить про державний механізм створення Союзу, то, у свою чергу, Північноамериканська угода формувалася «знизу нагору», іншими словами існувало прагнення до співробітництва від мікрорівня (між канадськими та американськими корпораціями) до взаємодії у макроекономічних полях. У даному випадку головними зацікавленими суб'єктами в інтеграції були юридичні особи – корпорації. Тому тут діяв принцип першості між корпоративних зв'язків і лише потім міждержавних.

Основними цілями НАФТА є усунення певних бар'єрів у торговельних відносинах між Канадою, США та Мексикою, а також створення єдиного континентального ринку, залучення до країн – учасниць інвестицій, створення умов для справедливої конкуренції у зоні вільної торгівлі; жорстке антимонопольне регулювання. Основні макроекономічні показники НАФТА станом на 2021 рік подано в таблиці 2.8:

Таблиця 2.8

Основні макроекономічні показники НАФТА станом на 2021 рік

Країна	Показник			
	Чисельність населення, млн.	ВВП, USD млрд.	Експорт USD млрд.	Імпорт USD млрд.
Канада	38,25	1988	501,0	489,0
Мексика	126,7	1273	494,0	506,0
США	331,9	23315	175	293

Джерело: складено за матеріалами Світового банку [29].

Як показують дані таблиці, лідерами серед країн за всіма макроекономічними показниками є США. Сукупний експорт із США становив

1,75 трлн доларів у 2021 році. У вартісному вираженні збільшення поставок товарів зі США, порівняно з 2020 роком склало 22%: експорт товарів зріс на 322 млрд. доларів (у 2020 з США було поставлено товарів на суму 1,43 трлн доларів). Основними напрямками експорту товарів із США у 2021 році були: Канада з часткою 17,5% (306 млрд. US\$); Мексика з часткою 15,7% (276 млрд. US\$); Китай з часткою 8,61% (151 млрд. US\$); Японія з часткою 4,27% (74 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 3,75% (65 млрд. US\$); Німеччина з часткою 3,69% (64 млрд. US\$); Великобританія з часткою 3,5% (61 млрд. US\$); Нідерланди з часткою 3,05% (53 млрд. US\$); Бразилія з часткою 2,67% (46 млрд. US\$); Індія з часткою 2,28% (40 млрд. US\$).

Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів у США у 2021 році стали: Китай з часткою 18,4% (541 млрд. US\$); Мексика з часткою 13,2% (388 млрд. US\$); Канада з часткою 12,4% (363 млрд. US\$); Японія з часткою 4,75% (139 млрд. US\$); Німеччина з часткою 4,71% (138 млрд. US\$); В'єтнам з часткою 3,68% (108 млрд. US\$); Південна Корея з часткою 3,36% (98 млрд. US\$); Інші країни Азії з часткою 2,75% (80 млрд. US\$); Індія з часткою 2,62% (77 млрд. US\$); Ірландія з часткою 2,52% (74 млрд. US\$).

Однак не можна сказати, що Північноамериканська угода є такою інтеграційною структурою, з якої держави можуть лобіювати свої зовнішньополітичні інтереси. НАФТА – це радше регіональна економічна організація, що стосується взаємодії, більшою мірою суб'єктів приватного бізнесу, ніж безпосередньо урядів. Але за умови, що центром цієї організації є Сполучені Штати Америки, чия економічна міць перевершує Канаду та Мексику разом узяті, не можна заперечувати своєрідну моноцентричність управління в НАФТА, що з одного боку, дозволяє США ефективно спрямовувати (за допомогою ТНК) діяльність організації у русло національних інтересів, але з іншого – одночасно породжує середовище виникнення конфліктів. Крім цього, складність ситуації полягає в тому, що Канада та Мексика добре інтегровані зі Сполученими Штатами, але не один з одним.

Проте, плюси від цієї інтеграції отримали всі учасниці. Для США – це доступ до ринків збуту сусідніх держав, що мінімізує витрати на транспортування продукції, збільшення обсягу товарообігу з Мексикою та Канадою в цілому. Також участь Сполучених Штатів в інтеграційному процесі стала потужним фактором довгострокового позитивного внутрішньо-економічного розвитку. Все це необхідно США для підвищення своєї конкурентоспроможності з основними економічними суперниками – Європейським союзом та Японією. Для Мексики членство в НАФТА ознаменувало гарантований доступ до північноамериканських ринків, що поглинає близько 75-80% мексиканських товарів та послуг. Інтеграція зі США сприяла в країні запуску неоліберальних реформ, які допомогли відмовитися від стратегії імпортозаміщення. Канада є сильнішим геоекономічним суб'єктом, ніж Мексика, через що часто використовує політичний тиск на Вашингтон у процесі відстоювання своїх інтересів в НАФТА. Канадська стратегія в організації полягає в успішній реалізації цілей національних корпорацій у зоні вільної торгівлі, розширення інтеграції на південь та включення до НАФТИ Чилі, Аргентини та Колумбії.

Незважаючи на досить стабільне функціонування, НАФТА є однією з мішеней руху альтерглобалістів, які виступають проти американо-європейської моделі глобалізації, вважаючи, що ліберальна форма глобальних змін найчастіше суперечить і шкодить сформованим та успішно функціонуючим місцевим політичним, економічним та соціально-культурним системам (акцент робиться на країнах Південної Америки). Проте 30 листопада 2018 року між Канадою, США та Мексикою було підписано нову угоду, яка модернізує НАФТА в ЮСМКА (USMCA). Це пов'язано з тим, що стабільне існування даної інтеграції, незважаючи на деякі успіхи, викликало багато проблем. Серед іншого, угодою був незадоволений президент США Д. Трамп, який заявив, що НАФТА «обмежує національні інтереси США». Уряд країни наполягав на модернізації структури Північноамериканської зони вільної торгівлі та перед

підписанням нової угоди про формування ЮСМКА, незважаючи на те, що макроекономічні показники об'єднання були цілком позитивними.

Перехідна криза в НАФТА/ЮСМКА також пов'язана із зовнішньополітичною стратегією США. Розростання транснаціональних комерційних мереж у вигляді філій та представництв американських компаній можна прискорити лише за умови глибшої лібералізації національних господарств країн – учасниць, чого намагаються домогтися Сполучені Штати реформою інтеграційного об'єднання. Крім цього, вкрай необхідне розширення контингенту самих учасників нової Північноамериканської зони вільної торгівлі, що дозволило б вести політику негласного неоколоніалізму у всій західній півкулі (з огляду на моноцентричність управління). Спільно з економічними інтервенціями країн Близького Сходу та Північної Африки це, можливо, і перетворить США на найпотужнішу економічну державу у світі поряд із Китаєм.

Отже, розглянувши інтеграційні об'єднання в Американському регіоні дійшли висновку, що процеси зближення правових, економічних систем держав на американському континенті, особливо із застосуванням методу інтеграції, під впливом різних факторів допомогли здійснити метаінтеграцію у південній частині континенту, що багато в чому нагадує європейську, але в той же час помітно від неї відрізняється.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

3.1. Перспективи розвитку міжнародних економічних інтеграційних об'єднань в сучасному світі

У сучасних умовах практично жодна країна світу не може ефективно розвиватись, не взаємодіючи з іншими країнами. Країни об'єднуються виходячи зі своїх політичних, економічних, геополітичних чи геоекономічних інтересів. Для реалізації цих інтересів створюються різні інтеграційні угруповання. Розвиток процесів інтеграції у всьому світі, їх цілі, стратегії розвитку, принципи створення необхідних умов мають загальні закономірності незалежно від географічного положення та рівня економічного розвитку країн, які утворюють інтеграційні об'єднання. Аналіз функціонування інтеграційних об'єднань показує, що інтеграційні угруповання утворюються країнами, близькими за рівнем економічного розвитку (це стосується як розвинених: Європейський Союз, EFTA, ANZCERTA), так і країн, що розвиваються (SAARC, ALBA, CARICOM, CAN, UEMOA, ECOWAS та ін..)), а також країн, рівень розвитку яких помітно відрізняється всередині об'єднань (NAFTA, SACU, SADC, SPARTECA та ін.).

На функціонування сучасних інтеграційних об'єднань впливає ціла група факторів, у тому числі й ті, що діють досить тривалий час (складна геополітична ситуація, торговельні війни, тощо) так і є низка нових викликів, у тому числі фактор біологічного походження – коронавірусна інфекція COVID-19, розриви виробничих і логістичних ланцюжків через повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що стало потужним поштовхом зароджуваної тенденції деглобалізації. У наукових дискусіях присвяченим інтеграційним об'єднанням, критика та скептицизм щодо їх майбутнього є чітко визначена, водночас обґрунтовується й інша позиція – потреба удосконалення, посилення

та підвищення ефективності інтеграційних інституцій для протидії пандемії, забезпечення миру і безпеки в сучасному світі з метою збереження здобутків інтеграції.

«Кінець глобалізації» – фраза, яка останнім часом часто звучить. Історії, написані про деглобалізацію, досягли апогею у зв'язку з війною в Україні. Але вони почали розпалюватися шість років тому, коли британці проголосували за вихід з Європейського Союзу. Дослідники наголошують про потенційне припинення зростання світової торгівлі, що спричинене:

- Брекзит у 2016 році;
- торговельна політика президента Трампа у 2017 році;
- зростання націоналізму у 2018 році;
- пандемія у 2020 році;
- війна на Україні у 2022 році.

Якщо під час пандемії COVID-19 ізолювання світових економік було вимушеною тимчасовою дією, то в 2022 році деглобалізація носить політичний характер і буде мати довготривалий ефект. Санкції із-за повномасштабного вторгнення Росії на Україну розділили Росію з Європою та США. Зруйновані логістичні шляхи, розірвані багатолітні контракти, угоди, партнерства. Відносини США і Китаю знову загострилися.

На сьогодні за фактом, світова торгівля стала регіональною, тобто торгівлею всередині та між регіонами. Результатами війни та санкцій для світової економіки стали: зростання цін на сировину; збільшення вартості логістики; зростання потреб в інвестиціях в логістичну інфраструктуру ЄС; зниження виробництва; зростання дефіциту товарів; зростання інфляції.

Однак, незважаючи на те, що Європейський Союз є найпотужнішим економічним і валютним блоком Європи та впливовим учасником міжнародних відносин, він стикається з низкою проблем. Потрясіння, спричинені агресивною війною Росії проти України, підбивають світовий попит і підсилюють глобальний інфляційний тиск. ЄС є однією з найбільш уразливих розвинених економік через свою географічну близькість до війни та сильну залежність від

імпорту газу з Росії. Енергетична криза підриває купівельну спроможність домогосподарств і обтяжує виробництво. Економічні показники помітно впали. У результаті, хоча зростання в 2022 році було кращим, ніж прогнозувалося раніше, прогноз на 2023 рік є значно слабшим щодо зростання та вищим щодо інфляції порівняно з літнім проміжним прогнозом Європейської комісії.

Вважаємо, що економічні перспективи залишаються вкрай невизначеними, оскільки агресійна війна Росії проти України триває, а потенціал для подальших економічних зривів далеко не вичерпаний. Найбільша загроза походить від несприятливих подій на ринку газу та ризику дефіциту, особливо взимку 2023-2024 років. Окрім постачання газу, ЄС залишається прямо чи опосередковано підданим подальшим потрясінням на інших товарних ринках через геополітичну напруженість. Важливими факторами ризику також залишаються довготривала інфляція та потенційні безладні пристосування світових фінансових ринків до нового середовища високих процентних ставок. І те й інше посилюється потенційною неузгодженістю цілей фіскальної та монетарної політики.

Зазначимо, що країни Європейського Союзу готові до подальшої взаємної інтеграції та до спільного рішення існуючих проблем. Перспективи розвитку представлені в таблиці 3.1:

Таблиця 3.1.

Перспективи розвитку Європейського Союзу

Сценарій	Наслідки	
	Позитивні	Негативні
Посилення інтеграції між країнами-членами Європейського Союзу	- збільшення інтеграційних процесів між країнами-учасниками; - зміцнення Євро; - зміцнення безпеки в регіоні, зниження ризику виникнення конфліктів у цьому регіоні; - швидке рішення конфліктів дипломатичним шляхом у разі їх виникнення; - швидке спільне прийняття рішень; - зниження впливу США у регіоні;	- тиск на інші країни, що не входять до Союзу;

Продовження таблиці 3.1

ЄС стане	– виникнення двосторонніх або	– відсутність економічної підтримки
----------	-------------------------------	-------------------------------------

існувати тільки так Єдиний ринок	багатосторонніх економічних та політичних об'єднань; - зміни зовнішньої та оборонної політики держав у відповідь на нові геополітичні реалії у Європі;	між сильними та слабкими країнами регіону; - посилення впливу націоналістичних ідей; - ускладнення військової ситуації у Європі; - військові конфлікти; - головна роль США у світі; - фактична відсутність Шенгенської зони; - зниження рівня гуманітарної допомоги країнам Африки та ін;
----------------------------------	---	---

Таким чином, найімовірнішими перспективами розвитку подій є продовження поглиблення інтеграційних процесів усередині Європейського Союзу, оскільки на сьогодні він є основним і найбільш ефективним форматом для економічної, політичної та культурної співпраці, а також для колективної протидії глобальним та регіональним викликам та загрозам безпеці.

На сьогодні країнами-кандидатами на вступ офіційно названо: Албанію, Боснію і Герцеговину, Молдову, Північну Македонію, Сербію, Україну, Чорногорію. На нашу думку, перспективи подальшого розширення викликають питання, оскільки існує комплекс невирішених завдань, що надають негативний вплив на можливість реалізації політики розширення.

По-перше, очевидно, що не всі країни-члени Європейського Союзу виступають за приєднання нових держав; дуже насторожено ставляться до нової політики розширення ЄС у Франції, Данії та Нідерландах. По-друге, проблема Brexit зберігає свій вплив на всі аспекти інтеграційного руху, особливо, якщо врахувати, що вона розвивається на фоні уповільнення темпів економічного зростання інтеграційної групи та збереження проблем у євроні. Крім фінансових проблем, пов'язаних з виходом із Євросоюзу Великобританії, Brexit позначив поворот до ідей націоналізму, пріоритету національних інтересів та державного суверенітету. По-третє, включення нових держав до інтеграційного процесу більшості з них не призвело до економічного прориву і що показало, що країни-члени ЄС нездатні впоратися з наростаючим обсягом різноманітних проблем, серед яких особливо виділяється проблема міграції та інтеграції новоприбулих іммігрантів з Північної Африки та Близького Сходу.

По-четверте, з огляду на опитування громадської думки, громадяни Євросоюзу скептично ставляться до його розширення.

Таким чином, стабільність розширювального процесу в сучасних умовах, обтяжених економічною кризою в умовах пандемії, та у зв'язку з агресійною війною Росії проти України до певної міри виявляється ілюзією. Вважаємо, що у найближчій перспективі лідери країн-членів Європейського Союзу та наднаціональні діячі схилитимуться до обговорення різних альтернатив повноцінного членства.

На сьогодні спостерігається стрімка інтенсифікація політичних процесів, які визначатимуть економічну та політичну ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в найближчі роки. Загалом можна констатувати такі ключові моменти на прикладі АСЕАН. Зараз АСЕАН не має чіткої стратегії та послідовної лінії поведінки стосовно зовнішніх викликів. АСЕАН все частіше не просто зволікає з відповіддю, а взагалі утримується від будь-яких значних заяв у відповідь. Посилюється розкол серед членів АСЕАН з цілої низки питань. Тепер предметами розбіжностей поряд з американо-китайським протистоянням стає і ситуація з повномасштабним вторгненням Росії в Україну (втім, лише Сінгапур засудив дії Росії; влада М'янми російську спецоперацію підтримала; інші країни зайняли нейтральну позицію).

У перспективі цілком ймовірно приєднання ряду країн АСЕАН до формату QuadrilateralSecurityDialogue. На противагу посиленню ролі Китаю у світовому масштабі, і зокрема в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, у 2007 році було створено Чотирьохсторонній діалог з безпеки QUAD за участю Австралії, Індії, США та Японії. Які завдання він вирішує сьогодні? Офіційна мета QUAD – розвиток партнерства у сфері безпеки на основі спільних цінностей та інтересів: верховенства закону, свободи навігації, поваги до територіальної цілісності та суверенітету, мирного врегулювання територіальних суперечок та свободи торгівлі. На практиці основною метою об'єднання є стримування Китаю в регіоні Індійського та Тихого океанів.

Отже, партнерство між Сполученими Штатами, Індією, Австралією та

Японією націлене на вирішення широкого кола проблем, від боротьби з пандемією COVID-19 та зміною клімату до забезпечення безпеки в регіоні. Адже є всі підстави вважати, що міжнародна ситуація в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні ставатиме все більш напруженою.

В умовах політичної та економічної турбулентності, в якій сьогодні перебувають більшість країн світу, у тому числі держави Американського регіону, є важливим мінімізація негативних тенденцій шляхом посилення різнопланової співпраці між країнами. Інтеграційні процеси, які сприяють розширенню такого співробітництва між різними державами, сьогодні становлять особливий інтерес.

У ХХІ столітті Mercosur є найбільш представницьким інтеграційним проектом південноамериканського регіону, в рамках якого країни-учасниці прагнуть сформувати не просто митний союз, а спільноту цінностей, що виражаються в захисті демократії, прав людини та основних свобод, приділяють особливу увагу боротьбі з бідністю, охороні навколишнього середовища та сталого розвитку. Останнім часом ця платформа стала гарним середовищем для вирішення можливих дипломатичних криз між країнами Південної Америки. Водночас Mercosur не вдалося створити більш розвинену інституційну структуру, яка б дозволила йому впоратися як з напруженістю та конфліктами між його початковими партнерами (Бразилія, Аргентина, Уругвай та Парагвай), так і з напруженістю та конфліктами між його асоційованими членами.

Одним із викликів, що стоять перед країнами Латинської Америки, є необхідність просування угод у різних галузях (соціальній, економічній, культурній, екологічній, енергетичній, правоохоронній), які виходять за межі політичних та ідеологічних відмінностей регіону. Щоб стати глобальними гравцями з високим авторитетом для підтримки процесів побудови регіонального та глобального управління, провідні регіональні держави, насамперед Бразилія та Аргентина, повинні робити більше, ніж двостороння співпраця та дипломатична багатосторонність, знаходячи та допомагаючи

формуванню нових політичних акторів, які можуть внести свій внесок у демократизацію регіональної системи. Незважаючи на деяке відставання, вони в перспективі цілком можуть стати ключовими гравцями, чиї характеристики, лідерські амбіції та активна зовнішня політика зроблять їх бажаними партнерами.

Аргентина та Бразилія – не тільки найбільші американські економіки, а й держави, які визначали вектор розвитку регіону протягом двох століть незалежної історії. Відмова однієї з них – Бразилії – від ролі регіонального лідера, що супроводжується переорієнтацією на розширення взаємодії з позарегіональними партнерами, у перспективі може сприяти своєму роду «переформатування» регіонального простору: зміцнення позицій інших регіональних держав та зростання присутності та впливу інших держав. Помітний ідеологічний крен у виборі союзників і партнерів другої держави – Аргентини – яка у перспективі у певному сенсі схиляє до збереження ідеологізації регіональних справ і як наслідок, закріплення політичної гетерогенності Південної Америки.

На нашу думку, у перспективі інтеграційні процеси на регіональному і глобальному рівнях будуть ускладнюватися, приймаючи нові форми, відмінні від класичних стадій інтеграції. Їхнім результатом стане нова система міжнародних економічних відносин, в якій рішення прийматимуться на основі діалогу на рівні інтеграційних об'єднань. У цих умовах економічне процвітання країни багато в чому залежатиме від того, наскільки ефективно використовуються інтеграційні можливості з урахуванням національних конкурентних переваг.

Отже, в останні роки відбуваються різні економічні, екологічні, соціальні, політичні та військові потрясіння – економічна криза, проблема нелегальної міграції, Covid-19, війна в Україні, тероризм та ін. – все це свідчить про те, що існуючу систему міжнародних відносин необхідно трансформувати відповідно до нової реальності. Враховуючи глобальну політичну нестабільність та кризові процеси, сучасний етап системи міжнародних відносин характеризується

посиленням інтеграційної активності. Найбільші перспективи розвитку, на нашу думку, має продовження поглиблення інтеграційних процесів усередині Європейського Союзу, оскільки на сьогодні він є основним і найбільш ефективним форматом для економічної, політичної та культурної співпраці, а також для колективної протидії глобальним та регіональним викликам та загрозам безпеці.

3.2. Проблеми та перспективи інтеграції України в світове співтовариство

Опинившись у важкій політичній і економічних умовах Україна змушена переорієнтуватися на вектор зовнішньоекономічного співробітництва. Для сталого економічного розвитку, мирного співіснування та ефективного міжнародного співробітництва України вимагає визначення пріоритетного напрямку інтеграції, зокрема, основним напрямом зовнішньої політики України є євроінтеграція. Євроінтеграція – це мрія українців і геополітичний вибір, записаний у Конституції країни. Сотні політиків, урядовців та громадських активістів щоденно наполегливо працюють над цією метою.

Інтеграція України в ЄС має багато потужних прихильників від президента Єврокомісії до близько 90% українців. Звичайно, цей процес займе деякий час і вимагатиме трансформації як України, так і ЄС. Однак сьогодні весь світ змінюється, і до 24 лютого 2022 року не буде повернення до реальності. Ця нова реальність вимагає стратегічного мислення та сміливої уяви. Нинішня повномасштабна війна змушує критично переосмислити багато речей, і нарешті вирішити багато проблем, які тривалий час не були вирішені.

З 1991 року Україна пройшла довгий шлях від автократії з плановою економікою, де підприємництво переслідувалося, а ціни встановлювались державою, до ринкової демократії, хоч і недосконалої. За допомогою Міжнародного валютного фонду (МВФ), ЄС, інших урядів і міжнародних

організацій Україна здійснила багато реформ, особливо з 2014 року. Звичайно, її прогрес міг бути швидшим. Членство в ЄС стане якорем для повоєнної відбудови України, яка вимагатиме не лише фізичної реконструкції, а й модернізації інституцій. Україна має міцні економічні та особисті зв'язки з Європою і враховуючи, що п'ять мільйонів біженців зараз розміщені в ЄС, ці зв'язки стануть ще міцнішими.

Після 2014 року реформи значно активізувалися. Основним чинником стало підписання Угоди про асоціацію (УА) з ЄС. Останні дослідження експертів показують, що Україна досить успішно впровадила УА. За оцінками українського уряду, станом на 2021 рік Україна виконала 63% положень УА з найбільшим прогресом у політичному діалозі, гуманітарній політиці, а також у сфері правосуддя, свободи та безпеки та захисту прав людини, тоді як фінансове співробітництво, трудові відносини та транспорт відстають. За оцінками експертів, з січня 2015 року по червень 2022 року було прийнято майже 1300 реформаторських законодавчих актів, найбільший прогрес у бізнес-середовищі та управлінні. З цих законодавчих актів 127 спрямовані на боротьбу з корупцією, 59 – опосередковано, тобто шляхом зміни процедур (найяскравішим прикладом є реформа публічних закупівель), відкриття даних чи дерегуляції окремих сфер.

Починаючи з 2014 року, в Україні спостерігається значне покращення не лише суспільного ставлення до корупції (зменшилася частка людей, які давали хабарі, а зросла частка людей, які за жодних обставин не можуть виправдати корупцію), а й також у створенні офіційних інституцій, які борються з корупцією. Безумовно, залишаються проблеми, головною з яких є незавершена судова реформа. Ця реформа, як і антикорупційна реформа, займає перше місце в порядку денному. Звичайно, сьогодні українці найбільше дбають про перемогу у війні.

Незважаючи на ці проблеми, Україна так само кваліфікована для отримання статусу кандидата, як і країни Західних Балкан у 2022 році. Надання статусу кандидата не має мінусів, оскільки цей статус не передбачає

конкретних дат вступу. У той же час це має величезний плюс: це дає моральну підтримку українському народу під час війни і, що більш важливо, забезпечує якір для подальших реформ. Шлях реформ України досить чіткий і описаний, наприклад, у програмах МВФ, рекомендаціях Європейської комісії (2020) або документах щодо відновлення України.

Як уже зазначалося, найважливішим є завершення судової реформи, потім реформа державної служби (прийняття рішень у публічній сфері) та реформи, які розвивають ринки, включно з антимонопольним. Також дуже важливо продовжувати децентралізацію – це одна з найуспішніших і найпопулярніших реформ.

Вступ України до ЄС був би вигідний не лише Україні, а й самому ЄС. На сьогодні є кілька аргументів на користь розвитку взаємного співробітництва нашої країни та ЄС з метою сталого розвитку та з урахуванням особливостей української економіки:

1. Європейський Союз є великим ринком, а також хорошим ринком для імпорту продукції.
2. Торгівля з ЄС є важливим джерелом валюти.
3. Технологія виробництва. Українські підприємства відстають від своїх аналогів у розвиненій Європі, Україні необхідно модернізувати існуючі і створити нові сучасні підприємства. Доступ на ринок ЄС, у свою чергу, відкриє доступ в Україну іноземних інвесторів і капіталу.
4. Вихід на європейський ринок українських підприємств має велике значення як джерело досвіду і практичних навичок, щоб конкурувати з виробниками в інших країнах.
5. Розвиток співпраці з ЄС буде сприяти більш ефективному використанню потенціалу, так як Україна транзитна держава, що означає збільшення в доходи від експорту транспортних послуг і сталого розвитку суміжних галузей.
6. Очевидними сферами є продовольча безпека та виробництво енергії; крім того, Україна має багато людського капіталу та підприємницького таланту,

і вона досить розвинена в ІТ, машинобудуванні та інших галузях, які вимагають високого рівня технічних навичок. Українська культура багата та самобутня.

У 2022 році, незважаючи на війну, Україна значно просунулася на шляху євроінтеграції, а підтримка громадянами цієї ідеї досягла рекордного рівня. У свою чергу Євросоюз надав безпрецедентну допомогу Україні у відповідь на війну, зокрема фінансову та гуманітарну.

Однак у довгостроковій перспективі шлях до Європейського Союзу не виглядає без труднощів. Цей процес пов'язаний з численними труднощами і не виглядає ні легким, ні швидким. Експерти окреслюють три найважливіші фактори, які визначатимуть майбутнє України та її європейський вибір. Це:

- дієздатність, незалежність та стабільність державних інституцій;
- ефективне та справедливе правосуддя, спрямоване на захист прав і свобод громадян;
- розвиток приватного сектору, побудова «країни підприємців», що передбачає, зокрема, повномасштабну приватизацію, наявність концесій та оренди державного майна, успішну приватну діяльність у сфері освіти та охорони здоров'я тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що успішна Україна можлива лише за умови поєднання спроможних державних інституцій, ефективного та справедливого правосуддя та розвиненої масової приватної ініціативи. Успішна реформа судової системи та державного управління, децентралізація та підвищення спроможності громад повинні поєднуватися зі зростанням економічної свободи, громадянського суспільства та вільних ЗМІ.

Зауважимо, що, враховуючи вплив чинників інтеграції на політичну, економічну та соціальну сфери держави, входження України в Європейський Союз залишається дуже перспективним. Очікуються позитивні зміни в розвитку української економіки. Співпраця України з ЄС сприятиме досягненню зближення соціальних умов України з високо європейськими стандартами, підвищення рівня життя і добробуту населення. Членство в ЄС гарантує зміцнення національної безпеки України та її захист від агресії та

територіальних претензій.

Якщо Україна рішуче виграє війну, два головних перепони на шляху її вступу до ЄС – територія, частково окупована Росією, і низька якість управління – можуть бути просто проігноровані. Вона відновить свою територію, і дух перемоги, підтриманий великою допомогою на реконструкцію, ймовірно, змінить її управління, як це сталося в Західній Європі після Другої світової війни. У цьому випадку Україна може обґрунтовано сподіватися на вступ до ЄС у найближчому майбутньому. Однак, якщо результат війни буде менш ніж повною перемогою України, перспектива членства в ЄС буде менш сприятливою. Деякі з країн ЄС будуть вагатися, чи приймати країну, територія якої залишається частково окупованою Росією, особливо якщо безперервний конфлікт з Росією завадить країні повністю реконструюватися та рішуче покращити якість свого управління. У цьому випадку Україна може бути змушена довго чекати, перш ніж приєднатися до ЄС. Зі свого боку, Європейському Союзу було б доцільно підготуватися до нового розширення, яке може призвести до того, що не лише Україна, а й Молдова, Грузія та країни Західних Балкан стануть членами ЄС у майбутньому. Це вимагатиме, як і під час минулих розширень, щоб розширення ЄС супроводжувалося його поглибленням.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проаналізувавши тему дослідження, дійшли наступних висновків:

1. Встановлено, що міжнародна економічна інтеграція – це високий, ефективний та перспективний етап розвитку світової економіки, новий і складніший етап інтернаціоналізації економічних відносин. На цьому етапі відбувається не лише зближення національних економік, а й забезпечується спільне вирішення економічних проблем.

2. Проаналізовано основні форми міжнародної економічної інтеграції: зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; повна інтеграція. Послідовний розвиток інтеграційних процесів від зони вільної торгівлі до повної інтеграції, базується на ієрархії форм співробітництва та залежності якості та результатів однієї форми від досягнутого стану попередньої, яка є базовою основою для розвитку інтеграційних процесів з урахуванням загальносвітових тенденцій та напрямів отримання переваг від таких процесів для всіх учасників міжнародної економічної інтеграції.

3. Аналіз нормативно-правового регулювання міжнародних економічних інтеграційних об'єднань показав, що незважаючи на активний розвиток інтеграційного права, що відображає як норми міжнародного права, так і особливості та інтереси суверенних держав-учасниць міжнародної економічної інтеграції (у частині економічної безпеки, пріоритету суверенітету над наслідками глобалізації та участі в інтеграційних угрупованнях країн з різними політичними інтересами та рівнем економічного розвитку), для держав-кандидатів найбільший інтерес становлять зміст та перспективи розвитку міжрегіональної інтеграції її суб'єктів.

4. З'ясовано, що серед сучасних інтеграційних об'єднань Європейського регіону найбільш розвинене інтеграційне об'єднання на сьогодні – Європейський Союз (27 країн). Він є найважливішим членом світової спільноти, одним із трьох основних та найбільш розвинених центрів сучасного світу, поряд зі Сполученими Штатами Америки та Японією. Таким чином

проаналізувавши інші інтеграційні об'єднання Європейського регіону дійшли висновку що, сучасна картина міжнародних відносин і зовнішньополітичної діяльності їх учасників доводить, що в умовах глобалізації, уніфікації законодавчих систем, стирання кордонів між державами та появи нових суб'єктів світової політики вже не представляється можливим повністю приймати рішення виключно єдино. Необхідно погоджувати наміри з різних питань з іншими членами інтеграційного об'єднання. Тому основною умовою багатьох зовнішньополітичних та економічних цілей і завдань є вирішення проблем і досягнень сучасного світу за допомогою спільних зусиль.

5. Аналіз інтеграційних об'єднань в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні показав, що країни даного регіону володіють значним в світових масштабах соціально-економічним та політичним потенціалом, що на сьогодні сприяє посиленню їх ролі в світовій політиці. Важливо наголосити, що в регіоні співіснують як країни, що традиційно визнані світовими лідерами (США, Японія), так і нові гіганти (передусім, Китай). Найбільш успішніші та перспективніші інтеграційні об'єднання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні є Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Асоціація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва – (АТЕС) та Шанхайська організація співробітництва (ШОС). На жаль, фінансова криза уповільнила активність інтеграційних об'єднань і навіть призвела до тимчасового зменшення їх ролі в регіональній інтеграції Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Однак на сучасному етапі інтеграційні об'єднання продовжують свою діяльність, де основний акцент робиться на створенні нових механізмів співробітництва у регіонах.

6. Інтеграційні об'єднання в Американському регіоні – Карибське співтовариство (CARICOM) є найстарішим збереженим інтеграційним рухом у світі, що розвивається. Було досягнуто великих успіхів, зокрема завдяки функціональній співпраці в освіті, охороні здоров'я, культурі, безпеці. Її Єдиний ринок функціонує, і вона користується повагою в міжнародних справах завдяки скоординованій зовнішній політиці. Латиноамериканська асоціація

інтеграції (ЛІАІ) – найбільшими значеннями ВВП мають такі великі країни як Бразилія, Мексика та Аргентина, які є лідерами за територією та чисельністю населення серед країн Латинської Америки. Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) – основними цілями є усунення певних бар'єрів у торгівельних відносинах між Канадою, США та Мексикою, а також створення єдиного континентального ринку, залучення до країн – учасниць інвестицій та ін. Розглянувши інтеграційні об'єднання в Американському регіоні дійшли висновку, що процеси зближення правових, економічних систем держав на американському континенті, особливо із застосуванням методу інтеграції, під впливом різних факторів допомогли здійснити метаінтеграцію у південній частині континенту, що багато в чому нагадує європейську, але в той же час помітно від неї відрізняється.

7. Встановлено, що на функціонування сучасних інтеграційних об'єднань впливає ціла група факторів, у тому числі й ті, що діють досить тривалий час (складна геополітична ситуація, торговельні війни, тощо) так і є низка нових викликів, у тому числі фактор біологічного походження – коронавірусна інфекція COVID-19, розриви виробничих і логістичних ланцюжків через повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що стало потужним поштовхом зароджуваної тенденції деглобалізації.

Найімовірнішими перспективами розвитку подій в Європейському регіоні є продовження поглиблення інтеграційних процесів усередині Європейського Союзу, оскільки на сьогодні він є основним і найбільш ефективним форматом для економічної, політичної та культурної співпраці, а також для колективної протидії глобальним та регіональним викликам та загрозам безпеці. На сьогодні спостерігається стрімка інтенсифікація політичних процесів, які визначатимуть економічну та політичну ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в найближчі роки. У перспективі цілком ймовірно приєднання ряду країн АСЕАН до формату Quadrilateral Security Dialogue (чотирьохсторонній діалог Австралії, Індії, США та Японії). Адже є всі підстави вважати, що міжнародна ситуація в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні ставатиме все більш

напруженою. В умовах політичної та економічної турбулентності, в якій сьогодні перебувають більшість країн світу, у тому числі держави Американського регіону, є важливою перспективою мінімізація негативних тенденцій шляхом посилення різнопланової співпраці між країнами.

На нашу думку, у перспективі інтеграційні процеси на регіональному і глобальному рівнях будуть ускладнюватися, приймаючи нові форми, відмінні від класичних стадій інтеграції. Їхнім результатом стане нова система міжнародних економічних відносин, в якій рішення прийматимуться на основі діалогу на рівні інтеграційних об'єднань. У цих умовах економічне процвітання країни багато в чому залежатиме від того, наскільки ефективно використовуються інтеграційні можливості з урахуванням національних конкурентних переваг.

8. Вхід України в Європейський Союз залишається дуже перспективним. Очікуються позитивні зміни в розвитку української економіки. Співпраця України з ЄС сприятиме досягненню зближення соціальних умов України з високо європейськими стандартами, підвищення рівня життя і добробуту населення. Членство в ЄС гарантує зміцнення національної безпеки України та її захист від агресії та територіальних претензій.

Отже, в останні роки відбуваються різні економічні, екологічні, соціальні, політичні та військові потрясіння – економічна криза, проблема нелегальної міграції, Covid-19, війна в Україні, тероризм та ін. – все це свідчить про те, що існуючу систему міжнародних відносин необхідно трансформувати відповідно до нової реальності. Враховуючи глобальну політичну нестабільність та кризові процеси, сучасний етап системи міжнародних відносин характеризується посиленням інтеграційної активності. Найбільші перспективи розвитку, вважаємо, має продовження поглиблення інтеграційних процесів усередині Європейського Союзу, оскільки на сьогодні він є основним і найбільш ефективним форматом для економічної, політичної та культурної співпраці, а також для колективної протидії глобальним та регіональним викликам та загрозам безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андросова Т. В., Кот О. В., Козуб В. О. Міжнародні організації: навчальний посібник; вид. 2-ге, перероб. та доп.; Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків: ХДУХТ, 2018. 235 с.
2. Бережнюк І. Г. Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА). Митна енциклопедія: у 2 т. / (відп. ред.) та ін.: ПП Мельник А. А., 2013. 536 с.
3. Бестужева С. В., Вовк В. А., Козуб В. О. та ін. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: навчальний посібник за заг. ред. д-ра екон. наук, професора Т. В. Шталь. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 239 с.
4. Бестужева С. В., Козуб В. О., Проскурніна Н. В. та ін. Світове господарство і міжнародні економічні відносини, навчальний посібник у схемах і таблицях. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 249 с.
5. Вакарчук К. В. Співробітництво країн ЄС з МЕРКОСУР та СЕЛАК: регіональний та глобальний вимір. *Міжнародні та політичні дослідження*, (35), 2022. С. 145–156.
6. Вишняков О. Інтеграційне право як інструмент «європеїзації» України: структура та зміст. *Європейське право*. № 2–4. 2012. С. 145–157.
7. Вякіна І. В., Гуляєва О. С. Специфіка інтеграційних відносин в рамках управління рухом капіталу. *Економічний вісник університету*. Випуск № 37/1. 2018. С. 208–217.
8. Галаган С. О. Міжнародно-правове регулювання зон вільної торгівлі: етапи розвитку та місце в системі міжнародного права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, том 2, 2018. С. 265–272.
9. Готра В. В. Сутність та особливості інтеграційних процесів як чинника розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету*: серія: Економіка. Ужгород, 2018. Вип. 2(52). С. 42–48.
10. Грищенко Є. С., Скоробогатова Н. Є. Теоретичні аспекти визначення сутності міжнародної економічної інтеграції. *«Економічна думка»*. Том 24. №1.

Тернопіль. 2016. С. 16–21.

11. Дербеньова Я. В., Сутність і зміст зон вільної торгівлі в сучасних міжнародних відносинах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. Вип. 25(1). 2017. С. 16–19.

12. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія. НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; за заг. ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. Київ: Ред. журн. «Право України», Вип. 15. 2013. 336 с.

13. Деркач Т. В. Класифікаційні ознаки інтеграційних процесів у регіональному економічному просторі. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 12-2. 2016. С. 55–59.

14. Деркач Т. Оцінка ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні як ресурсу регіонального розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 3. С. 37–49.

15. Джалілов О. О. Інтеграція як напрям економічного розвитку. *Економічна теорія*. 2013. С. 5–17.

16. Довгаль О. В., Андрусів У. Я., Ткаліч О. В., Павленко О. С. Глобальна економіка: навч. посіб. Івано-Франківськ: ФОП Супрун В. П., 2019. 262 с.

17. Дугінець Г. В., Мазаракі Н. А. Преференційні торговельні угоди як складові нового світового порядку. *Економічний простір*, (152), 2019. С. 17–28.

18. Історія становлення та джерела права Європейського Союзу URL: <https://arm.naiaiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec2.html> (дата звернення: 06.03.2023)

19. Казьмірик Ю. І. Інтеграційне право: поняття та особливості. *Публічне право*. № 3. 2015. С. 249–253.

20. Кваша С. М., Файчук О. М., Файчук О. В. Європейська економічна інтеграція: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2019. 282 с.

21. Кузняк Б. Я., Свічкарь В. А. Особливості митного регулювання в країнах Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. № 4. 2018. С. 1–5.

22. Липов В. Гнучка інтеграція: історичний досвід Європи та значення

для України. *Український щорічник з європейських інтеграційних студій*. Випуск III. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації. Луцьк: Терен, 2019. С. 214–223.

23. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. Київ. нац. екон. ун-т. Київ, 2005. 204 с.

24. Мариніна С. В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 5–6. С. 40–47.

25. Матюшенко І. Ю., Беренда С. В., Резніков В. В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 496 с.

26. Мороз О. С. Міжнародна економічна інтеграція України: проблемні аспекти розвитку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Випуск 2 (19). 2019. С. 27–34.

27. Назаров М. І., Макаренко О. Я. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі. *Економіка і суспільство*. Випуск №18. 2018. С. 57–66.

28. Огінок С. В. Еволюція поглядів на проблеми економічної інтеграції та формування єдиного ринку ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 6, частина 2. 2016. С. 138–142.

29. Офіційний сайт Світового банку URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: 19.03.2023).

30. Приходько А. А. Євроінтеграційні процеси в Україні: становлення та розвиток URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/evroitegraczijni-proczesy-v-ukrayini-stanovlennya-ta-rozvytok/> (дата звернення: 04.03.2023).

31. Приходько І. В. Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції. *Економічний аналіз*. Тернопіль. Том 19., № 1. 2015. С. 91–100.

32. Решота В. В. Європейський Союз: історичні, правові та інституційні основи: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. 172 с.

33. Риндзак О. Т. Міжнародна економічна інтеграція у системі чинників

державної міграційної політики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №3. 2015. С. 655–660.

34. Рокоча В. В. Алькема В. Г. Терехов В. І. Міжнародна торговельна діяльність: підручник. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2018. 698 с.

35. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. *Національна безпека і оборона*. №1-2, 2022. 12 с.

36. Футало Ю. Р. Дефініція інтеграції як чинника розвитку національної економіки. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер. : Економіка. 2016. Вип. 1. С. 76–80.

37. Шульга М. Підходи та позиції у дослідженні сучасних політичних євроінтеграційних процесів URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/800> (дата звернення: 04.03.2023)

38. Юр'єва П. Б., Генезис форм міжнародної економічної інтеграції та їх класифікація. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 3 (59) 2020. С. 29–33.

39. Finchelstein G., Clavaud A., &Peltier, J. European peoples behind Ukraine: The Ukrainian war seen from France, Germany, Italy and Poland, Fondation Jean-Jaurès (2022). URL: https://yes-ukraine.org/2022/European_peoples_behind_Ukraine-EN.pdf (дата звернення: 02.04.2023).

40. Ukraine's EU Integration: A Long Way Home URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/4/article/ukraine-s-eu-integration-a-long-> (дата звернення: 02.04.2023).

41. Zhytar M., Lisnichuk O. Prospects of integration of the Ukrainian economy into the European economic area. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University* Vol. 9, №. 3 (2022), Pp. 86–93.

42. Wolczuk K. Ukraine's Policy towards the European Union: A Case of Declarative Europeanization. URL: <https://www.batory.org.pl/ftp/program/> (дата звернення: 02.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Хронологія розширення Європейського Союзу

Рік	Країна	Загальна кількість членів
1957	 Бельгія Італія Люксембург Нідерланди Франція ФРН	6
1973	 Велика Британія Данія Ірландія	9
1981	 Греція	10
1985	 Гренландія (автономна територія Данії) вийшла з союзу	10
1986	 Іспанія Португалія	12
1990	Возз'єднання Німеччини	12
1995	 Австрія Фінляндія Швеція	15
2004	 Естонія Кіпр Латвія Литва Мальта Польща Словаччина Словенія Угорщина Чехія	25
2007	 Болгарія Румунія	27
2013	 Хорватія	28
2020	 Велика Британія вийшла з союзу	

Анотація

Дударєва І. В. Міжнародні економічні інтеграційні об'єднання: перспективи розвитку. – Рукопис.

Кваліфікаційна бакалаврська робота представлена на здобуття ступення вищої освіти «бакалавр», спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

У кваліфікаційній бакалаврській роботі розглядається сутність міжнародної економічної інтеграції, дослідження сучасних інтеграційних об'єднань у світовій економіці, обґрунтування перспектив розвитку міжнародних економічних інтеграційних об'єднань.

Ключові слова: інтеграція, міжнародна економічна інтеграція, інтеграційні об'єднання.

Annotation

Dudareva I. V. International economic integration associations: development prospects. – Manuscript.

The qualification bachelor's work is submitted for a Bachelor's degree, specialty 292 «International Economic Relations». – Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The qualifying bachelor's thesis examines the essence of international economic integration, the study of modern integration associations in the world economy, the justification of the prospects for the development of international economic integration associations.

Keywords: integration, international economic integration, integration associations.